

На правах рукопису

ДА ЧУЖИМ

ЖУРНАЛ

літератури і громадського
життя

1948р.

КІЛЬ

З М І С Т

Лист ВП Гетьманича Данила Павловича.....	3	ст.
Вог, Батьківщина, Авторитет, - стаття.....	5	ст.
Езрис Гомзін - Нова Хмельниччина гряде! - стаття.....	7	ст.
Б.Г.- Про "перші речі" в ідеології українського трудового монархізму, - стаття.....	12	ст.
В. Косак - Шевченко і наша боротьба - стаття.....	15	ст.
С.Л.- Поет з ласки Божої, - стаття.....	18	ст.
Євген Плужник - Поезії.....	21	ст.
Ганна Черінь - Приміта, - поезії.....	23	ст.
Мих. Ситник - Моя любов, - поезії.....	23	ст.
Переклади з німецьких поетів М. Ореста.....	24	ст.
С. Ледяноський - Під косям, - уривок з драми.....	25	ст.
Обсерватор - Про нашу духову руїну, - стаття.....	32	ст.
Архiepіскоп Михайл - Відповідь на рецензію, - стаття.....	36	ст.
К.М. - Митрополит Олександр Іноземцев, - стаття.....	50	ст.
Рецензії.....	53	ст.

---ШШШШШ---

Адреса редакції: Redaktion "Na szczytni", (24b)
 Pst. Heikendorf über Kiel, Schleswig

Редактор і видавець С. Ледяноський

До членів СГД, прихильників Гетьманського Руху, до всього Українського Громадянства на Чужині

З нагоди Різдва Христового, Нового Року, моїх іменин і дня мого народження я одержав кілька тисяч привітів і поздоровлень від Дорогих Приятелів і Земляків на скитальщині.

Не маю фізичної змоги відповісти кожному окремо. Тому, всім тим, що надіслали мені свої побажання й привіти і тим самим засвідчили своє прихильне відношення до Руху, що я його очолюю від дня смерті мого Батька, складаю оцим **МОЄ ШИРОСЕРДЕЧНЕ СПАСИБИ!**

Зокрема із зворушенням дякую достойним Представникам обох Українських Церков, що теж ласкаво надіслали мені свої поздоровлення.

Заявляю твердо й урочисто, що виконуючи Заповіт Покійного Батька мого — Гетьмана Всієї України Павла — продовжуватиму Гетьманське Діло, започатковане Ним.

Так само, як і Він, завжди і по кінець життя мого служитиму найвищим національно-державним прагненням Українського Народу та Його Визвольній Справі.

Гідно нестиму хрест цей, в глибокій вірі, що тілки Гетьманська Ідея, освячена нашою історією і традицією, спроможна дати внутрішню тривалу єдність і силу нашому Народові і вивести Його на твердий і щасливий шлях державного буття.

Молю Господа Бога, щоб скріпив мене в духових і фізичних силах для успішного продовжування й закінчення розпочатого Діла на добро і велич України!

В Новім Році передаю мої найкращі побажання всім Вам, Члени й Кандидати СГД на скитальщині. Бажаю Вам активності, завзяття, твердості й послідовності у всій Вашій праці. Будьте дружні й здисципліновані, серед важких умовин нашого життя на чужині своєю гідною і мужньою поставою складайте докази свого справжнього українського патріотизму!

Бажаю всього доброго в Новім Році всім Вам, Однотимці й Прихильники Гетьманського Руху. Вірю, що в Русі цім Ви знайдете глибоке джерело сили для нашого національно-державного відродження. Не зраджуйтеся нашими сьогоднішніми труднощами. В теперішнім нашім положенні вони неминучі. Я вірю, що ми їх переборемо! Хай не притьмарюють вони нашої Великої Меті!

Передаю мої ширі побажання і всім тим кругам Українського Громадянства, що згадали мене на порозі Нового Року, віддаючи тим самим почerez мене пошану Рухові, що я Його репрезентую.

Хвилю чоло перед духовими Авторитетами обох наших Українських Церков, в Їх гармонійному співжитті вбачаю головну моральну основу для поступу нашої всеукраїнської національної спільноти.

Молю Господа Бога, щоб дав всім Українцям внутрішню віру, єдність і силу, щоб освятив боротьбу Українського Народу за Його законні права і дав Йому остаточну перемогу!

Данило Скоропадський

Дня 22 лютого, р. Б. 1948.

Бог, Батьківщина, Авторитет

Дня 22-го лютого, 1948 року у відповідь на численні привітання, що надійшли на ім'я ВП Гетьманича Данила Павловича з нагоди Різдва Христового та його іменин, ВП Гетьманич писав:

"...Заявляю твердо і урочисто, що виконуючи Заповіт Покійного Батька мого - Гетьмана Всєї України Павла - продовжувати му Гетьманське Діло, започатковане Ним."

Цим сказано дуже багато.

Нащадкові старого Гетьманського Роду вистачило лицарської самопошани і українського патріотизму, щоб взяти на себе страшний в українському хаосі тягар монаршого обов'язку.

Чи ж варто? Чи не доп'якхотство це? Чи є рация братися за справу, яку з одного боку гангрена большевизму, а з другого - несамопожирання і взаємовищнення довели до того, що та справа на 90% є втраченою і безнадійною?

Чи не краще було б йому, людині європейської культури і високих фахових знань, що забезпечують матеріальний достаток у першій ліпшій країні світу, не братися за справу, на якій покляли голову переважно від руки своїх же братів-українців всі його більші і менші попередники? Чи варто братися за провід народом, який хоріє на затяжну хворобу повсякчасного вибруньковування з себе вождів, отаманів і провідників, любителів легкої слави, почесей і наживи? Чи не краще заамериканізуватись, згерманізуватись - за зразком іншого гетьманського роду - Розумовських, - щоб не вачити того лиха, яке здатні представники нашого народу на себе накликати?

Але з того самого ^{мотиву}, що керував помислами і ділами Покійного Гетьмана Павла, син його, Гетьманич Данило Павлович, береться продовжувати почате 30 років тому його Батьком Діло.

Тоді, у 1918 році, український державний інстинкт, честь і відвага сколихнули серце українського патріота, становищем своїм генерала російської армії, Павла Скоропадського, і Він взяв кермо Українською Державою в свої руки.

І тепер, у 1948 році, тисячі сврдечно простягнених рук знедолених скитальців, а між ними в першу чергу представників обох українських церков, так само кличуть його Сина, інженера Данила Скоропадського, - забути особисті інтереси і відповісти Знедоленим, що Він готовий продовжувати діло, започатковане його Батьком.

Цього хочуть широкі кола нашого народу, який завжди у вирішальні хвилини свого буття знаходив якор свого спасіння, хоч ніколи досі не втримувався довго на ньому. Чому? Чому не дастило нам стати Нарodom, як всі Народи? Бо заважали бороги і наші власні українські анархісти-індивідуалісти, які в політиці мають засіб свого фізичного існування і яким в своїй країні, побудованій на твердих розумних основах без політигування нічого було б робити. І тому ці руїниники, так тепер, як і 300 років тому кричали і будуть кричати, що Гетьмана їм не треба, що він, той Гетьман, їх не нагодує, що... вони знайдуть що сказати проти ового Гетьмана! Коли ж не знайдуть самі, їм підкажуть сусіди з Вашави, - Москви чи іншої метрополії! Підкажуть, чому українцям не треба мати свого єдиновладного господаря, а треба отамана, вождя, провідника. Вони скажуть і доведуть науково чому! А тоді вмілою рукою затягнуть петельку на шиї.

Так було, так є, так буде, коли сам народ не опам'ятається і не візьме долі своєї до своїх рук.

І тут уже на ввесь зріст впливає наша роля, українських державників - патріотів, - селян, робітників, інтелігенції, недобитих черезвичайками, недоморених голодом, недостріляних своїми ж братами українцями. Ми, що маємо досвід останнього 30-ти річчя, чи й далі будемо лише спостерігати, як нас догризає отаманія, чи всі як один станемо довкола єдиноправного провідника нашого і підемо з ним Державу, а не картяну хатку будувати?

Кажуть, що Гетьманський Рух не популярний, що не доба тепер монархій... Але хто це каже і де це доведено? Хто читав ті трактати, в яких доведено, що нам, українцям, які свого державного життя ще не мали, пасує тільки народня чи соціалістична республіка?

Українці... "всю свою вроджену їм енергію, активність, сміливість, самопосягату зуживають на зло: на поборювання влади і на боротьбу між собою, замість на організацію самих себе при допомозі єдиної, сильної, сталої і незмінної /монархічної/ влади, - писав колись культурний діяч і поет Олізаровський."

Як же нам бути? Досвіду республіканського, народньо-демократичного, громадянської війни і блукання по чужих світах ми запробували вже досить. Бачили це вже і на прикладах інших, навіть державних народів. Про що все це говорить? А лише про одне: де нема сталої міцної основи, там всяка будівля валиться, будь вона з найтривкішого матеріялу. Президенти і виборні правителі коштують державам стільки коштів і крові народньої, скільки коштує одна добра війна.

Нам треба спокою, нам треба життя.

Нам не треба "народоправства", нам не треба експериментів.

Україні треба власного війська, адміністрації, фінансів, сталих кордонів, дружби з сусідами, а найголовніше - спокою і миру у власній сім'ї - своїй українській громаді.

Цього всього не дасть жодна наймодерніша республіка, бо у всякій республіці боротьба і конкуренція за владу всіляких партій кидає народ спочатку в громадянську війну, потім в злидні, а вкінці у чужинецьку неволю.

Українська трудова Монархія, де об'єднані довкола сталої діючої Монарха кращі з кращих - селяни, робітники, промисловці, купці, військові, інтелігенція, духовенство - чи як їх зовемо трудова аристократія - забезпечить те, чого прагне і до чого поривається століттями вимучена і вистраждана душа народу нашого.

Ми, бажаючи собі Добра і Волі, усім серцем вітаємо єдиного представника Гетьманського Роду українського - ВП Гетьманича Д а н и л а П а в л о в и ч а, хто єдиний може дати нам лад і порядок, що лише за його проводом Україна позбудеться колоніального гніття і внутрішньої громадянської різни.

Досить експериментів! Досить жебрання по Чужині! Досить отаманії!

Наш порятунок: БОГ, БАТЬКІВЩИНА, АВТОРИТЕТ!

---ШШШШШШ---

Нова Гетьманщина граде!

З нагоди 300 ліття Великого Здвигу

Дивна подія сталася 300 років тому: польський шляхтич і консерватист, але український хлібороб-козак і патріот, очолював протипольську всенародну українську революцію і в її горні викував незалежну Українську Державу. Його особиста кривда й біль, його особиста дума-мста на фоні всенародного гніву обернулися в усенародну ШАЛЕНУ ДУМУ...

І дума ця великим духовим та матеріальним поривом усіх і великим, героїчним організаційним напруженням нової на той час української провідної верстви - Козацтва - й першого серед рівних у ньому Великого Гетьмана - здійснилася в формі Гетьманства, що стало спадкоємцем Української Князівської Держави.

Та нова українська провідна верства /аристократія/, що повставала в безугавній боротьбі за Хрест Святий у великій боротьбі з природою і чужим світом, боротьбі, де одна рука тримала чепіги плуга, наготові рушницю, встала на місце зужитої вже землянсько-боярської верстви з часів князівських, вбравши в себе все ж значну кількість її ще живих духом і тілом членів...

Гетьманство на чолі з Гетьманом Богданом повстало, як неминучий, бо єдино правильний, вислід тогочасного всенародного і соціального гніту, що тоді існував був на українських землях у польській формі...

1920 року В.Липинський, оцінюючи ситуацію по програній 1918 - 1920 р.р., писав:

"Або цілковита зміна соціального ладу на цілім світі, - знищення самої можливості нерівного поділу багатств, або - якщо така революція неможлива - міжкласовий компроміс в ім'я ідеї держави і нації і жертва кожного класу для спільної ідеї нації. Іншого виходу з цього нема."

Соціально-пролетарська революція для збудування нового соціального ладу, або усенародна-всекласова революція для збудування спільної й всім класам потрібної держави і нації. Все, що посередині, це політично й економічно: грабіж, а ідеологічно: барисейство й деморалізація. Х Тільки на ідейно й морально чистих підставах може народитись нова творча національна українська віра... /Листи... ч. I. Мюнхен, ст. 21/

З того часу, як сказано ці слова, проминуло 28 років...

І час стверджує правдивість оцінки В.Липинського!

Але з того часу все ж багато змін зайшло, і то не на користь тій течії, що собі "зміну соціального ладу на цілім світі" за мету поставила...

За цей час виявилось, що течія ця була й є внутрішньо хибна...

"Стережіться фальшивих пророків, що приходять до вас у одежі овечій, а всередині хижі вовки. По їх плодах ви пізнаєте їх".

"Не може родить добре дерево плоду лихого, ані дерево зло плодів добрих родити"...

/Матвія, VII, 15, 16, 18/

Не думаю, щоб ідейні визнавці цієї течії, її натхненні апостоли були, як правило, садисти, але думаю, що вони, як це часто бу-
х Підкреслення моє. В.Г. До речі, хай підкреслені слова будуть одночасно і відповіддю на питання: 1. Звідки це у гетьманців є революційні нахили і уподобання; 2. З ким треба гетьманцям еднатися?

~~Звідки~~ вав/релігійних рухів ^{x/}є фанатики своєї віри. А фанатизм виключає, взаємоуступність, що є основою взаємопорозуміння, а значить і взаємоспівпраці... А це все такі потрібні речі в людському співжитті! Фанатизм є безкомпромісовий і безоглядний при ствердженні і розповсюдженні своєї віри...

І може саме тому, що теоретичні вимоги комунізму довелося вперше практично здійснювати, зовсім не там, де б це — за наукою Маркса — повинно місце мати, ^{xx/} його здійснювачі — "рассудку вопреки наперекор стихиям" — вперто втискали живу дійсність у мертву схему... А що це ніяк не йшло, то довелося звернутися до заходів і засобів оперативного /хірургічного/ порядку. Ось так у тій живій дійсності відрубали голову /на думку здійснювачів, це найменш потрібна при насаджуванні їхньої віри частина тіла, а проте дуже небезпечна/, а далі й ноги...

Лишився кадовб, але з руками, щоб працювати!

І ніби схема то була складена для частя людей, але на практиці людей принесено в жертву для утвердження схеми...

А в часі жаклива ілюстрація до прирелів"я:

"Що далі в ліс, то більше... трупів..."

А все ж комунізм у його борюванні з живою дійсністю, щоб змстити й вести боротьбу далі, мусів був усупереч своєму бажанню — до-що з тої дійсності заприймати.

Звідси повстали оті т.зв. "передилки", оті тактичного порядку відходи від закону і пророків...

І в часі це зрештою дало замість марксизму лєнінізм, а замість лєнінізму сталінізм, оту дивну сумішку інтернаціоналізму з московсько-російським націоналізмом. ^{xxx/}

Зокрема такий "зікзаг"-курс /щоб уникнути міни-дійсності, як це роблять кораблі на морі при зустрічі з підводними човнами/ яскраво позначився в справі церковної політики.

Державний комунізм повстав і утвердився в боротьбі проти Бога і його законів, отже і проти Церкви, а сьогодні він виступає, як і його попередник, царизм, у характері протектора Православної Церкви...

Але такі речі мстяться...

"Omne imperium est solum artibus retinetur, quibus ab initio partum est, — наводить В. Липинський римську тезу про владу /"Листи", ст. 500, 1926/.

^{x/}Особливо при їх невисокій культурі. А що течія ця є в суті речі релігійною, то це факт. Справа тільки в тому, що вона хилить голову перед анти-Богом!

^{xx/}А саме в країні, де капіталізм щойно вбивався в колодочки, а робітнича кляса щойно зароджувалася!

^{xxx/}Вже в 1925 році В. Липинський писав, що комунізм "на території старої Росії прийняв такі специфічні російські ознаки, що його поширення поза межі Росії, не в характері екзотичної і дуже вузької секти, а в характері якоїсь нової інтернаціональної віри "зі Сходу" — не можливе" /"Листи", ст. 502/. А щоб сказав В. Липинський тепер?

Поширення однак виявилось можливим, але яким способом: пресією. Тут на місці навести слова марського прем'єр-міністра гр. Вітте, що їх цитує В. Липинський у примітці до 325 ст. /Листи/:

"Чем в сущности держалась Российская Империя? Не только преимущественно, но исключительно своей армией. Кто создал Российскую Империю, обратив московское полуазиатское царство в самую влиятельную, наиболее доминирующую, великую европейскую державу? — только силой штыка армии. Не перед нашей же культурой, не перед нашей бюрократичною церковью, не перед нашим богатством и благосостоянием преклонялся свет. Он преклонялся перед нашей силой... /Воспоминания, I, ст. 324/. Оця "специфічність" /російська/ й викликала намуф-

Це те саме, що і в Євангелії сказано:

"Кожне царство, поділене супроти себе, запустіє.

І кожне місто чи дім, поділений супроти себе, не вдержиться.

І коли сатана сатану виганяє, то ділиться супроти себе, як же вдержиться царство його?"

/Матвія, XII, 25-27/

Колишній революційний рух з бігом часу виродився в авторитарну, тоталітарну систему, що свою основну мету намагається досягнути збройною силою. В масах колишній запал до нової віри вгас майже цілком, але ті маси, взяті в карби прекрасно побудованим поліційним апаратом і годовані добре організованою пропагандою, слухняно виконуватимуть накази згори... А гора пильно слідкує за тим, щоб охоронити своїх овець від кожного стороннього впливу, від кожного нерегійментованого нею слова /стара річ: Index librorum prohibitorum /

Це знак, що гора та не має вже відваги до вільної боротьби ідей, вільної виміни думок. Це знак, що вона ідеологічно-стратегічно в обороні, хоч тактично й намагається наступати...

Вона боїться за своїх вірних, щоб вони не оскоромилися, не стали еретиками...

Колись Європа намагалася створити довкола СРСР санітарний кордон, щоб захистити себе від занесення звідти до неї червоної пошести... Тепер СРСР творить собі з держав-сателітів санітарний кордон проти просякнення до нього демократичних ересей із Європи. А що техніка безнастанно йде наперед і для безпеки країни треба ще раз більшого простору, то СРСР мусить дефензивно наступати, щоб виграти не тільки простір, а й час. Час, потрібний для зрівняння своїх технічних засобів з такими на Заході.

Але їдкий туман зникає й полудна падає з людських очей.

Остовпілий світ всупереч усім своїм сподіванням з жахом бачить, що те, що оце виходить із за "залізної застави", зовсім не вміряна богиня Свободи, а щось напрочуд дивне, ба, апокаліптичне...

Он уже й західньо-європейські соціалісти прийшли до висновку, що співпраця з комуністами означає для них /соціалістів/ смерть.

Нам і "незалежники" /с-д/, "бортьбисти" /с-р/ й "укипісти" /члени Укр. Ком. Партії/ це давно ствердили своїми передчасними могилами без хрестів.

На жаль, західні соціалісти потребували для цього аж 30 років...

Чи не найліпше схаактеризував стан речей відпоручник голянського профсоюзу на інтернаціональній конференції християнських молодих політиків у березні ц.р. в Зоесті /британська зона Німеччини/; він сказав, що Європа не може бути відбудована проти робітників, але її неможна відбудувати з комуністами...

Це все, так би мовити, внутрішні недомагання науки про "зміну соціального ладу на цілм світі", що не ворожать успіху апостолам тої науки, але є ще обставини, що лежать поза тими апостолами і їх наукою...

Християнство так само, як і його антипод хх/ - сучасний натеріалістичний комунізм, безумовно рух інтернаціонального і світового масштабу.

Лая у вигляді "Комінформу", бо Росія це добре звучало в Чехії, Сербії, навіть Болгарії, але викликало недовір'я навіть уже в Польді, не кажучи про решту Європи...

х/За що їхні "товариші" з країн сов. впливу проголоосили анатему! Зрозуміло: своя сорочка ближча до тіла... Тут жартів нема...

хх/Світло й тінь, свобода і примус, дух і буква, благодать і закон!

Для нього:

"Нема ані елліна, ані іудея, обрізання та необрізання, варвара, скифа, невільника, вільного, - але все та в усьому Христос!"
/Ап. Павла, до Колосин, ІІІ/

Але християнство засадничо не мало заміру здійснювати себе матеріяльними засобами державного порядку X/60

"Віддайте, що кесарево - кесареві, а Богу - що Боже!"

/Матвія, XXII, 21/

Тоді як комунізм знав лише один шлях: кесарів!

А тому він мусів був пов'язати себе - хочеш, не хочеш - з кесаревим спадщиною історичної Москов-Росії...

З часом виявилось, що володіння цією спадщиною та уживання її для цілей своїх зобов'язує нових власників більше, ніж вони це собі припускали...

А спадщина та вже здавна собі визначила роль ТРЕТЬОГО РИМУ, а тим і визначила свої шляхи у світі...

Але й перший Рим у своєму розширенні зварваризувався й дегенерувався, дарма що мав дуже добру душу і тілом і добре зорганізовану провідну верству. І при тому ще Рим цивілізаційно стояв вище за ті країни, що на них поширилася його політична влада, хоч культури деяких із них були вищі за його культуру.

Тоді як Третій Рим і цивілізаційно і культурно стоїть позаду Західного світу, а культурно то й позаду Східного.

І Третій Рим неминуче уляже європеїзації, оскільки буде на це час перед приходом варваризації Європи з далекого Сходу /жовта небезпека/.

"Врешті комунізм не є, як дехто думає, початком нової доби, а він є кінцем і смертю доби старої... Так само і в історії України комуністи-більшевики не починають добу нову, а кінчають стару!" /"Листи", ст. 504/.

Тому вони репрезентують національну і соціальну реакцію, що існує тепер на українських землях у московській формі...

І тому ще в 1920 році В. Липинський сказав знаменні слова:

"...Нова Хмельниччина ще гряде. Російська революція прийшла для нашої нації зарано. Процес демократизації і разом з тим розкладу Російської Імперії був ще далеко не завершений. Він піде далі, не вважаючи на хвилеве могутнє відродження, що його дала російській державі перемога большевицька" /"Листи", Мюнхен, ст. 12. 1946/.

Але неправда неокapіталістичного Сходу не означає ще правди старокapіталістичного Заходу!

Чи не є це два обличчя однієї істоти?

Померлий цими днями Ніколай Бердяєв, релігійний філософ аначного формату, вважав, що панування машини й техніки готують теперішній історичній добі апокаліптичний занепад, але він одночасно добачав і можливість знов повстання, що має розпочатися новою, особливим аскезом, самообмеженням людини і свобідною дисципліною нової своєї сил; він назвав цю нову добу "новим середньовіччям"; у цій добі, що її людина може створити силою своєї свободи, людина з раба світу стане його справжнім паном...

А це ж шлях християнства, кляскратії, а для України - Трудової Монархії, що побудована на перших двох!

Але "Українська Нація не поза нами, а в нас самих. Вона твориться повсякчасно творчою працею кожного з нас. Од цієї нашої власної праці, од її вартості, залежить наша внутрішня сила, якою кожний з нас і ми всі разом зможемо проявити себе і одстояти себе серед оточуючих нас інших, таких самих, як і наша, колективних

X/ і спроби це робити все кінчалися для нього фатально. Див. про це "Листи", ст. 209, 210, 211 і примітки до них.

громадських сил і серед всякої "політичної кон'юнктури", тоб-то, хвилевої комбінації цих сил.../"Листи", ст.115-116/.

Знаки на небі й на землі, як ніколи, сприяють появі нової Хмельниччини!

Чи маємо ми Того, хто міг би очолити її?

Так!

Лишається найважливіше: ми самі!

А тому кінчаю закликком усе того самого В.Липинського:

"Де ви, сучасна українська старшина, що новітньою зброєю духа — пресою і книжкою — володіючи, силою свого духа нову віру українську творите? І яку нову думу даєте сучасний грамотний український народ прочитавши та діла ваші побачивши, за свою прийме і з нею голови свої на боротьбу, на смерть за Україну понесе?."

-----000000000000-----

"...Ні один політичний пророк без зброї не перемагає. Зброєю ідеї політичної є не її об'єктивна вартість, а її здатність підіймати на діла тих, з чиїми с у б " е к т и в н и м и котіннями вона тісно зв'язана.

Утопією є думати, що одною тільки пропагандою можна створити Гетьманську Україну на тій підставі, що, мовляв, ця ідея для України найкраща. Нама державана українська ідея Гетьманська переможе лише тоді, коли, поруч пропаганди, віддані їй будуть діла і жертви тих, для кого вона є символом їх існування і хто з її здійсненням в'яже своє власне буття.

Коли на Україні нема людей, які жити можуть лиш тоді, коли буде Україна, і не можуть жити, коли не буде України, то Україна вся є літературною утопією.

Те саме з ідеєю Гетьманської України"....

В.Липинський "Листи". ст. XXXII.

"...Не вірте "гетьманам" з пройдисвітів, що своєю "диктатурою" і своїми "наполеоновськими здібностями" Вам Україну збудувати обіцяють.

Диктатори можуть виростати серед вже державних націй, але сотворені були воі державні нації д и н а с т и я м и, а не найбільшими навіть здібностями одної людини!..

В.Липинський "Листи"...ст. XXXV.

"...Єсть чесні інтелігенти українські!...

О, як би мені стало сил переконати їх, що тільки ними піддержаний один Верховний Український Авторитет Гетьманський. І стані дати авторитет всьому чесному і незаплямленому в українстві — дати авторитет в першій мірі їм.

Без чесної, дисциплінованої і зорганізованої інтелігенції, яка своє добре ім'я і всю свою працю віддасть установам одного і всіх обов'язуючого авторитету Гетьмана Української Землі, нема що думати про Державу Українську."

В.Липинський, "Листи". ст. XXXVIII

Про "перші речі" в ідеології українського трудового монархізму

Для того, щоб творити "Завтра", треба мати силу й відвагу відірватися від "сьогодні", від його духа, від його моди...

Дух часу, певний уклад речей /"звичка"/, оточення міцно оплітають людину, все це, немов трясовина, міцно тримає її, що-раз глибше всмоктуючи її в себе...

І це зрозуміло, що з часів Прометей "Жоден пророк не буває прийнятний в отчизні своїй", /Св. Лука, IV. 24/ - "Пророка нема без пошани, - хіба тільки в отчизні своїй, та в родині своїй, та в домі своїм". /Св. Марка, VI, 4./

Бо кожний пророк має в собі щось "не від світу цього"... Він виходить із рамок загальноприйнятого, устаткованого, звичайного... Він порушує спокій, він порушує "розклад потягів" людських взаємин... Він не тільки не зрозумілий, але він і має надто гострі кути, він не прийнятний...

Але коли вже від політика вимагається дар передбачення, щоб не йти за подіями, то поготів борець за право свого народу вести власну політику на власній землі /"В своїй хаті"... Т. Шевченка/ повинен бути речником і творцем від "Завтра", повинен бути пророком...

Таким пророком без сумніву був і Вячеслав Липинський... І його доля була долею всіх пророків... Незрозумілий, окрім небагатых, і самотній ліг він у могилу...

Понад два десятиріччя проминуло, як з'явилися на світло денне повним виданням його "ЛИСТИ ДО БРАТІВ ХЛІБОРОВІВ"... І щойно тепер, коли в доколiшньому широкому світі з'являються знаки, що стверджують правду його думок, фаш широкий загаль починає виявляти ознаки зацікавлення ними...

Та, на жаль, у першу чергу шукають у В. Липинського "програми", полишаючи на боці його власну остерогу: "Книга ця не тільки політична програма, а перш за все світогляд"... /Передмова до "Листів", ст. XLIII/. Або ж вибирають із науки В. Липинського принагідно щось собі до вподоби й ось так з черепків його світогляду та своїх власних міркувань роблять дивну сумішку-саламаху "під Липинського"...

І нема дива, що такі дивовижні "витвори" сказані на безплідність, щось на зразок мулів... Тоді як сам В. Липинський виразно остерігав охочих до таких експериментів, що його світогляд, себто світогляд українського трудового монархіста-гетьманця, "можна взяти або відкинути лиш у цілості, яким він є". /Передмова, XL VIII/

І що найголовніше - при такому користанні з творчості В. Липинського поминають найосновніше, т. зв. "перші речі" його світогляду.

А які ж то ті "перші речі"?

Ось що каже про це В. Липинський:

"Наш монархізм випливає з класократії, класократії з християнського і ерархічного погляду на світ. Все це в'яжеться з собою органічно. Світогляд наш - це не механічний зліпок цитат з недочитаних книжок, а виростає він з нашої минувшини, з цілого нашого життя". /Передмова, XL VII-XLVII/.

Звертаючись до тих своїх земляків, що тоді саме /1920-26/ серед Українства перед вели, В. Липинський каже про свою книгу:
"...Ви будете ненавидіти цю книгу. Бо в її найглибшій підкладі - на її дні лежить християнська релігія і кривава в своїм болю туга за відродженням під знаком Христа, вірним одному Богові і одному Гетьманові, українським лицарством"*/Передмова, XIV/.

І нарешті:

"Скажіть їм, що Україна - це не рай Земний, бо рай на землі не може бути - а найкраще виконаний обов'язок супроти Бога і Людей... Скажіть їм, врешті, що у відрічній боротьбі духа з хаосом матерії нема середини: що в ній можна бути слугою або тільки Бога, або тільки диявола... Тоді одним поривом релігійним Ви підіймете українських людей сили матеріальної - меча, станка і плуга - на організовану жертву, без якої України не можна сотворити... Тільки великим хрестовим походом Духа на українське пекло тілесних пристрастей і хаосу матерії можна сотворити Україну"../Передмова, XIV/.

Запозважні й запозажно сказані слова, щоб їх можна полишити без уваги, без них ціла струнка будова Української Трудової Монархії викривляється і розпадається.

І це треба "взяти або відкинути лиш у цілості"!

Третього не дано...

Все впливає з "християнського і єрархічного погляду на світ" а рівночасно все виростає з "нашої минушини".

"В найглибшій підкладі - на дні його світогляду/ - лежить християнська релігія."

І нарешті: Щоб створити "Завтра", створити Україну, треба "релігійного пориву; в боротьбі за Україну можна бути слугою або тільки Бога, або тільки диявола".

І знову третього не дано!

А що Україна це "найкраще виконаний обов'язок супроти Бога і Людей", то треба бути слугою тільки Бога!

Треба взяти участь у "хрестовому поході Духа"...

Боротьба, війни?

Так!

Бо хто не бореться за своє, за свою правду, й то не тільки пасивно, себ-то, з метою вдержати свій стан, посідання, але й активно, себ-то, з метою поширити себе, поширити свою правду, - той неминуче занепадає.

Тому й Церква, що побудована на Правді і в імені Правди, має бути войовничою.

І всі християни мають бути войовниками!

Ап. Павло пише до Тимофія /2. лист, II, 3/, щоб він був "як добрий вояк Христа Ісуса", а у своєму 1. листі до того самого Тимофія наказує йому провадити "добру війну".

І тут найтяжче до зрозуміння всіх нас, що так далеко відійшли від Христової Науки, і навпаки - так глибоко загрузли в дешевого матеріалізму "земної людини"...

Яка ж це ота "добра війна"?

Відповідь знаходимо в 2. листі Ап. Павла до коринтян:

"...Ходячи в тілі, не за тілом воюємо ми, - зброя бо нашого воювання не тілесна, але міцна Богом на зруйнування твердиль, - ми руйнуємо задуми й всякі внісення, що підіймається проти пізнання Бога, й полонимо всяке знання на послух Христові"...

/ X, 3-5 /

А далі:

"Зодягніться в повну Божу зброю, щоб могли ви стати проти хитроців диявольських.

Бо не маємо ми боротьби проти крови та тіла, але проти світоправителів цієї темряви, проти піднебесних духів злоби.

Через це візьміть повну Божу зброю, щоб могли ви дати опір дня злого і, все виконавши, витримати.

Отож, стійте, підперезавши стегна свої правдою й зодягнувшись у броню праведности і вауши ноги в готовість Євангелії споксв.

А найбільше над усе візьміть щита віри, яким зможемо погасити всі отністі стріли лукавого.

Візьміть і шолома опасіння, і меча духового, який є слово Боже!.. /До ефесян, VI.11-17/.

В цій боротьбі-війні ми самітні, але з нами Бог, якщо ми і оправді з Ним!

А час надходить або - або!

І тут третього не дано!

І хай у кожного з нас стобять перед очима слова:

"Я знаю діла твої, що ти не холодний, ані гарячий. Як би то холодний чи гарячий ти був!

А що ти літеплий, і ні гарячий, ані холодний, то випльну тебе з своїх уст". /Об'явлення Св. Івана Богослова, III, 15-16/.

10-11. III. 1948.

-----ШШШШШШ-----

КОМЕНТАР до слів про ПОЛІТИКА І БОРНЯ:

"Реалізм є прикметою в громадському житті позитивном. Без нього неможлива ніяка дійсно творча громадська діяльність. Брак реалізму /цей брак приймає дуже різноманітні форми/ є звичайно ознакою класів і рас ослаблених, вимираючих. Але реалізм творців визначається тим, що вони не тільки розуміють дійсність, але й панують над дійсністю, очевидно в межах цивілізованих умов даної доби людського існування. Панують же вони над нею тому, що, беручи її такою, як вона є, вони одночасно перетворюють її по образу своїх хотінь, прибраних в форму ясних і виразних ідей та обмежених методом поступовання, опертим на історичнім досвіді. Від цього творчого, опертого на традиції, культурного реалізму - реалізм варварський, примітивний різниться тим, що він не має ані сталого орієнтаційного пункту в формі ясних і твердих ідей, ані не визнає історичного досвіду в формі оділичених традицій. Тому такого типу - безідейні і некультурні реалісти - ніколи не панують над дійсністю, а завжди, і при тім в кожний момент інакше, намагаються пристосуватися до неї. Ці реалісти не є пани, а раби дійсности і тому при всім своїм великим реалізмі вони ніколи не творять нових форм громадського життя, а безсилно борсаються в ньому, знаходячи завжди найглупіший кінець для всіх своїх найхитріших комбінацій"...

/Примітка до стор. 337, "Листів до братів-хліборобів"/.

Аби той прихоту землі
 Із за Дніпра мило святого
 Святі вітри прихисли...
 М. Шевченко.

В цій чаші на престолі св.Потрохової церкви
 табору Кайденив зберігасться вичесні наші
 ми житавцями на Гужини
 справніє рідкіє земля!

* 9. III. 1814

† 10 III. 1861

Шевченко і наша боротьба

Організована і неорганізована боротьба проти поневолювачів України-Держави вже триває 300 років. Ця боротьба зафіксована в історії світу, була предметом міжнародних договорів, вирішувала іноді долю окремих держав Європи.

300 років тому її започаткував Великий Богдан. Повстання проти шляхетської Польщі, в склад якої, як провінція, входила наша земля, дало у вшолід Незалежну Українську Державу.

Тільки 10 років проіснувала Українська Держава, але потім століттями довелося ворогам її-нищити і таки доостанку знищити не вдалося.

Великий стратег, дипломат і реформатор, Хмельницький, будував свою державу на суворих началах соціальної справедливості: "Согрішить князь - урізати йому ший, согрішить козак - те саме йому учинити!"

Ресотррвим козакам пол. Барабаша, що були в складі польського війська на весні 1648 року він писав:

"Ми підняли зброю не для користи якоїсь або порожнього марнословства, а єдино на оборону батьківщини нашої, життя намого і дітей наших".

Актом 1657 року, т. зв. "Переяславською Угодою", Україна увійшла у військовий обидвосторонній союз з Московщиною, але по смерті основоположника цього союзу - Хмельницького - за послідуючі літа цілком втратила незалежність і стала звичайною колонією Росії.

Імена мужів - Петра Дорошенка, Павла Полуботка, Івана Мазепи, Івана Скоропадського, Пилипа Орлика, Петра Кальнишевського - лише трагічні епізоди спроб героїчного зриву чи тактичного відновлення незалежності. Але всі спроби і засоби виявилися марними.

Відомо, що з перед 300 літ Україна була багатою і культурною країною /свідчення чужинця П. Алепського, що проїздив Україною в 1654 році/. Але за 300 літ свого змагання за незалежність і вимушеної незалежності від свого малокультурного господаря, стала таким самим жебраком, як і він.

Величезна соціальна несправедливість, культурне і політичне безправ'я, національна неволя - все це аж до останніх літ супроводило Україну і тяжким прокляттям висіло на її народі.

І Ось ПРИЙШОВ ШЕВЧЕНКО!

Початок 19-го століття - це страшні роки в історії нашого народу. Бо в той час, як увесь західний світ ішов швидкими кроками еперед по шляху культурного і економічного зросту, Україна, як складова частина азійської Росії, мусіла дихати спертим повітрям напівфеодальних кріпацьких відносин, які панували на той час на всьому Сході.

Шевченка дало Провидіння Україні саме таким Мужем-Пророком-Провідником, який відповідав характерові українського народу і його становищу в світі. Був це упосліджений кріпак-селянин, був це великої сили і темпераменту поет, був це палкий революціонер-бунтар.

Як кріпак-селянин, він найкраще знав душу основної маси свого, віками гнобленого народу-селянства.

Як могутий поет-трибун, він саме натхненням і палким словом проголошував нову Правду.

І як революціонер-борець - ішов напролом, проти течії і руйнував те, що, віками заскоруділо, ярмом висіло на всьому його народі.

— Всіми цими якостями Шевченко був невиданим після Богдана Хмельницького рушієм і збудником, що повернув колесо історії свого народу на цілих 180 ступенів.

Шевченко прислужився до пробудження свого народу від національної і соціальної летаргії в такій самій мірі, як Фультон і Ватт прислужилися людству своїм винаходом парової машини, яка зробила цілий переворот в техніці і промисловості.

Ще могло народитися визначних синів свого народу не один десяток — Котляревських, Квіток, Гулаків /все попередники Шевченка/, але жоден з них, ні всі вони разом, не змогли б і через сто літ пізніше зробити того, що зробив своїм словом, своєю особою і своїм життєвим прикладом Шевченко.

І характеристично, що навіть та частина України, що була під Австро-Угорщиною, де було відносно менше національного безправ'я і неволі і та частина нашої землі запалилася надхненням словом Шевченка і почала швидче рости національно на гаслах і ідеях свого Пророка. Це також підтверджує величезне значення цього слова в історії пробудження свого народу.

Жодні укази і репресії російського уряду про неіснування української самобутньої культури, українського слова, української нації вже не могли змінити становища. Національна свідомість народу росла, і нова плеяда усвідомителів народних, як Нечуй, Мирний, Коцюбинський, Франко, Леся Українка, Грушевський, Антонович, Драгоманов, Михновський, Петлюра... довершили українську національну справу. В коротку весну українського національного відродження — 1917 рік — український народ виштов з Шевченком, як з першим своїм Пророком і Визволителем.

Але приходить московсько-більшевицька навала. Українська Незалежна Держава валиться....

Не будемо вдаватися в подробиці, хто завинив, що український народ не виступив цим разом організовано, однозгідно, як виступили поляки, прибалтійські народи, фінляндці. На те склалося багато причин. Може найголовніша, що провід політичним життям взяли люди, що більше відчували Україну серцем, ніж розумом, знанням...

Шевченка, як і значну частину живих українських інтелігентів, після цієї поразки ворог використав у своїх цілях. Викинуті національного пророка ворог вважав для себе за річ небезпечну. І тому він використовує гнівну Шевченкову Музу для своїх цілей, спритно обходячи олизки для нього місця та пояснюючи їх демагогічною теорією марксистської діалектики, за якою, як відомо, сьогодні одну і ту саму річ можна назвати білою, а завтра-червоною!

І тепер скрізь в Україні ворог відзначає Шевченкові дні. Але чи це означає, що в цьому відзначенні є якийсь український сенс? Чи це означає, що Шевченко в большевицькій інтерпретації і надалі є символом визволення і людської правди? Ні.

Шевченка, як і Франка, Леся Українку і інших патріотів України ворог використовує як зручну ширму, за якою він спритніше може робити свою чорну ворожу роботу асиміляції і денационалізації рештків нашого народу. Нашу рештків, бо лишилося большевикам порівнює небагато, щоб плідну землю нашу перетворити на займанщину припадкових мешканців, здійснювану п'ятилітніми плянами винародовлення окремих частин окупованого терену.

Шевченко сьогодні символ єднання наших сил перед останнім боєм, що його ми мусимо прийняти.

З Шевченком ми мусимо в своєму середовищі самим собі дати лад. Те, що робиться на нашій сумній скитальщині, коли люди покликані і непокликані оголошують себе провідниками, вождями і отаранами; б'ються, призуться, поділені на партії, — є порушенням не тільки Божого Заповіту — "Не сотвори собі кумира", а й також і Шевченко-

Поет з миски Божої

Замість вінка на невідому могилу Євгена Плужника

Писати про Євгена Плужника - людину і поета - важко. Може важче, ніж про будь-кого з інших, що відійшли від нас, силоміць вирвані з сім'ї, громади, з тієї ділянки духового життя, яке вони творили і репрезентували.

Євген Плужник - невинна жертва проклятої доби, в яку жив. Далекий від політики, від тих, що політику робили, він, поет, філософ і людина аж ніяк не надавався на фігуру політичного злочинця. А про те його таким зробили.

Отже, як тяжко хвора доба і люди, коли жив поет! Як всі нормальні поняття зміщалися в ній! Як все нагадує євангельську печеру розбійників!

" " "

Шевченка в 1947 році заарештували через донос про участь в Кирило-Методієвському Братстві. При обшуку знайшли поему "Сон" і інші поезії, в яких правителі припечатані були гнівним словом поета до ганебного стовба найогидніших злочинців того часу.

І безумовно з точки свого правосуддя цього було досить, щоб винести безсердечний присуд - пожиттєву солдатчину без права писати і малювати!

У Євг. Плужника - автора збірок "Дні", "Рання Осінь", "Рівнога" - Бог його знає чи через донос, скоріш усього без всякого доносу, під час обшуку, 5.XII.1934 року, нічого каригідного не знайшли. В акті обшуку значиться лише, що було "із"ято":

1. Збірку статтів А. Ніковського - "Віта нова".
2. "Літературно-науковий Вісник", якесь число за 1912 рік.
3. Збірку оповідань Винниченка - "Бабусин подарунок".
4. Якусь копійчану брошуру.

Оце і все.

І це було матеріалом для обвинувачення в контрреволюційній діяльності!

Комедія, фарс, анекдот, коли б ішло не про життя людини, а про ночівлю в поліцейській дільниці "по недоразумінню"!

І ті, що проводили цю комедію, знали, що роблять! Але це не перешкодило їм "Іменем Української Соціалістичної Радянської Республіки" - винести вирок... спочатку СМЕРТНОЇ КАРИ, а потім... заміни його на ДЕСЯТЬ ЛІТ соловецької каторги!

За що? На підставі яких фактів? Хто слухав суд? Хто читав матеріали обвинувачення?

Ніхто нічого не чув, не бачив, не читав. Все робилося за зачиненими дверима... Власне вся оправа в тім, що не було чому робитися ні за зачиненими, ні перед відчиненими дверима! І тому саме така "таємничість", "коноспіративність" і інша бутафорія, якою обставляли мерзенні різники свій чорний гандель людською кров'ю!

" " "

В "тишині маленьких рим", в "цвітінні думок" поет Плужник знаходив спокій і відряду життя. Читаєте його поезії і бачите окремий світ. Жодних скарг на жорстоку добу-мачуху. Жодного трагічного "поетичного" жесту. /Взагалі це може найперший з поетів, що не нави-

Євген Плужник
* 13. XII. 1898 — † 2. II. 1936

лів позу, жест і поетичні кучері-завиванці! Холодна констатація фактів сконцентрованим, під найважчим мистецьким пресом відцідженим, добірним, скупим словом. Аж дивно: як поет умів так глибоко в незримому людської душі все бачити і все відчувати! При чому в різкому контрасті: добро – зло, розум – глупота, людяність – тваринність, і так, далі, до безконечности...

Надзвичайна конденсація думок у вузько обмеженому арсеналі слів, словесного антуражу:

Поім, посплю... Щасливий ніби.
Роздобув собі штани нові!
Тільки очі так, немов у риби,
Та на в'язах мультко голові.

Цього досить. І ви бачите глибоченну безодню безглуздя людського існування, відчуваєте безмісну тему до думок. Є тема для цілої повісти!

Поет Плузник не був оранжерейною тепличною рослиною. Це не Надсон з "жертвенником", "ідеалами", "невинною кров'ю", "вадлом" і іншими страшенно страшними словами!

Ні. Тут усе просто: спання, штани нові, очі як у риби і... на в'язах мультко голові.

Можна, як Маяковський, пустити собі кулю в лоб, якщо б тільки ясно собі усвідомити, що тільки в ньому сенс буття!

/У вищезгаданого поета, Маяковського, нема сумніву, воно саме у цей закуток забрело!/
Але у поета Плузника була ще щільна /а може й цілий широкий світ?/, куди він міг тікати. – як поет і як людина – від спання, нових штанів і риб'ячих очей. Це була його рідна земля /конкретно: Київ з Володимирською, Пушкінською, Прорізною, Дніпром, Полосієвом, плавнями і т.д./, яку він страшенно любив, рідна мова, яку він не переставав уживати навіть тоді, як слідчі загрожували йому не передавати рідним записок, з в'язниці, писаних "українською мовою" і родина. Це світ книг, який він любив може так само, як свою обожнювану ним родину.

Оскільки частина цих понять була під забороною /не фізичною, розуміється!/, то в них душа поета знаходила відряду.

Щоб зрозуміти світ поета Плузника, варто спинитися на одному /але чи ж тільки він один?/ дуже характерному віршеві, який на мою думку, відбиває всю внутрішню духову суть його, людини-поета:

Цвітуть думки, а на слова скупіше...

Я знаю сам, – расту. Міняю лист.

...Нехай, кому не ліньки, пише,

Що от, мовляв, запеклий песиміст...

Я ж почував так: окажу – бо мушу!

Хоч щось своє, неказане ніким;

Коли рядком якимсь звіряти душу, –

Тільки таким!

А там нехай, кому не ліньки, пише,

В словах нудьгу розводячи густу...

Цвітуть думки і на слова скупіше...

Росту.

/Рання Осінь/

Це вся презія. І захоплює дух знову ж таки тією своєю глибиною нескazanого, але наявного, відчутного, як часом ми, дивлячись на обличчя близької нам людини, хоч вона й мовчить, розуміємо мову її очей, рота, постави голови, вигину руки і всього, що істоту її передає краще за пишнobarвну проповідь-мову.

ІЗ ЗБІРКИ "РІВНОВАГА"

" " "

Суди мене судом твоїм суворим,
Сучаснику! - Нащадки безсторонні
Простять мені і помилки й вагання,
І пізній сум, і радість передчасну,-
Ім промовлятиме моя спокійна щирість.

" " "

- Ваму карту бито! - Звичним рухом
Банкомет згрібає папірці...
Вам-кінець. Та хай не ріже вухо
Голос цей, і живчик на руці,
Не тремтить помітніше від того!

Це ж ігра. І не болить нікого,
Що один хтось виграв чи програв;
Важно, щоб, кінчаючи, звільняв
Місце для наступника свого.

ІЗ ЗБІРКИ "РАННЯ ОСІНЬ"

" " "

Дивлюсь на все спокійними очима
/Давно спокійним бути я хотів/
І вже не тішить вишукана рима,
А біль її шукати й поготів.

Коли дійшов заранній біль розплати,
Збагнув усю непереможність днів -
Чи потребуєш час твій марнувати
На лад закінчень, суфіксів і пнів?

Ні, на вуста усмішкою гіркою
Лягла мовчання мудрого печать.
Дар нелегкий вам, досвіде й спокою,
Дар розуміти, знати і мовчати.

----0000000000----

" " "

Нехай комусь судився довший
 Шлях до останньої межі,
 Свій коротенький перейшовши,
 Не нарікатиму, — я жив!

Я стільки бачив! Стільки й нині
 Думок в собі не погасив!
 Жив інший хто в такій країні,
 Такі переживава часи?

Щоб міг сказати так свідомо,
 З таким спокоєм на виду, —
 Гряди, сподівана утомо,
 Вгамовуй пристрасть молоду!

ІЗ ЗБІРКИ "ДНІ"

Торгуємо усім, чим тільки можна, —
 Словами, дровами, життям, сукном...
 Та на аршин лягла рука не кожна,
 — Як і раніше мрію за вінном.

Що я продам? Мій крам — від мрій утома,
 Широке серце й бідний олівець!
 Річ світова і річ давно відома —
 Який вже там ще й з мрійника купець.

Та знаю, вірю — через дні і муку! —
 Ось підпереже землю мить така, —
 І над базаром стисне мрійну руку
 Упевнена долонь робітника.

" " "

А він молодий-молодий...
 Неголений пух на обличчі.
 Ще вчора до школи ходив...
 Ще, мабуть, кохати не вивчив...

Так очі ж навколо лихі...
 Крізь зуби один — розстріляти!
 ...А там десь солома дахів...
 ...А там десь Шевченко і мати...

Долоню на чоло поклав;
 Крізь пальці майбутньому в вічі...
 Хвилина текла, не текла...
 Ноган дав осічку аж двічі...

А втретє... І сонячний сміх
 На драні упав черевики...
 І правда, і радість, і гріх,
 І біль не навіки!

З СУЧАСНИХ ПОЕТІВГАННА ЧЕРІНЬП Р И М І Т А

Як до милого ішла,
Все гараз було зі мною.
Тільки, правда, через шлях
Чорний кіт пробіг стрілою.

Як завжди, в цей раз мене
Пригорнув до себе милий...
А чому ж то навісне
Серце тоскно зачепило?

Закружилась голова,
Аж пашить вогнем обличчя -
А чому ж, як цілував,
Не дививсь мені у вічі?

На щоках плямистий квіт,
Серце дзвоном б'є тривогу:
Ой, не дарма чорний кіт
Перебіг мені дорогу!

--шшшш--

МИХ. СИТНИКМОЯ ЛЮБОВ

Я туди було виходжу ранком:
Рідний сад і квіти медові.
Пасіка. Немов гриби, дуплянки.
Перестиглі груші у траві
Вдмжили об'їдають. Пахне воском,
Пахне медом батьківська земля
І горіхи падають волоські,
Плід куркульський, аж тріщить гілля.
На подвір'ї рублена криниця,
Рохкає вгодований кабан,
І дідівський дім під черепицю,
І навкіл фарбований паркан.

Так було... "Ну й що тут за новина,
скажете, - провінція ізнов!"
Може й так, але хіба я винен,
Що така проста моя любов?

ооооо

Г.Ч.

" " "

Над Дніпром голубою свічкою
Тихо догорає скорбний день,
Солов'ї щебечуть між порічками,
А тебе я не знайду ніде.
Знай же, ніч руками волохатими
Нас зведе до купи - і тоді
Вітер наші тіні колихатиме,
Що відіб'є місяць на воді.

П Е Р Е К Л А Д ИГУГО ФОН ГОФМАНСТАЛЬ

" " "

Так, одні внизу сконати мусять,
Де вгрузають тяжко у хвилі весла,
Другі вгорі живуть при стерні ведучім,
Знають лет птахів і зір країни.

Завжди лежать, одні з вагою в тілі,
Де життя-поплутаний стелить корінь,
Другим готові стояти престоли
Поруч сівілл і поруч владарок,
Там вони сидять немов дома -
Чола легкі їм, легкі їх руки.

Тінь проте з того життя спадає
В інших життів розбіжну безліч,
І пов'язані тісно легкі з тяжкими,
Мов з повітрям, мов з землею.

Втом давно забутих народів
Я в повік своїх страсти не можу
І не вирву я душі боязкої
З троп спадання німого зір далеких.

Доля багато снується моєї поруч,
Їх буття пронизує грою своєю,
І мій уділ більший, ніж в цім існує
Пломінь стрункий, неширока ліра.

Р.М.РІЛЬКЕ

" " "

І вечір стає важким:
Всі мов сироти-діти
Виходять тихо бродити,
Незнані собі самим;
Мов у чужій землі,
Під вікнами ходять у млі,
Всіх садів наслухають,
Не знати, чого дожидають,-
І потім побачать, смутні:
Руки підносять невидні
Власні пісні, їм нерідні,
З чужого життя пісні.

Перекладач М.Орест

На Косово

/уришок з драми/

Дія II, карт. III.

Хата Захара Пшеничнюка. Чисто, прибрано. Вечір. Недалеко від печі на ослоні сидить Люба і пряде. В сінях почулося гупання. Гавкнув пес. Відчинились двері і увійшов Грицько Журавель.

Я в а 1.
/Грицько і Люба /

ГРИЦЬКО — Добри вечір!
ЛЮБА — Дай Боже здоров'я!
ГРИЦЬКО — То де всі, що ти сама?
ЛЮБА — Нема.
ГРИЦЬКО — А де ж?
ЛЮБА — Батько ще удосвіта повезли продналог.
ГРИЦЬКО — А мати?
ЛЮБА — А мати загнали гусей в хлів тай піяли. Я знаю де вони?
ГРИЦЬКО — Десь отара в чарку застрягла... Во то тепер тільки й роблять, що самогонку гонять...
ЛЮБА — Може.
ГРИЦЬКО — Ехе-хе!.. Он приїхав з центру представник, Коса змється. Товарим Коса... Там таке!..
ЛЮБА — Де?
ГРИЦЬКО — Та у комнезамі. Заказав, щоб таки геть усі в гурт... В колектив.../павза/. То коли батько поїхав, ще удосвіта, кажем?
ЛЮБА — Авже ж удосвіта... Ще не сіріло в війнах.
ГРИЦЬКО — То вже повинен би бути. Хіба десь обломився, чи що?
ЛЮБА — А я знаю? /павза/.
ГРИЦЬКО — Це яка рата, остання?
ЛЮБА — Де там остання! Була остання. А оце перед вечором приніс виконавець знову листа... он там на столі. Знов триста пудів.
ГРИЦЬКО — Де той лист?
ЛЮБА — Он там на столі. /Грицько іде до стола, бере квитка, дивиться на нього, а потім до Люби/.
ГРИЦЬКО — А ну прочитай, що там пишуть.
ЛЮБА — /встала, взяла квитка, читає/. Оповістка. Гр. села Кам'янка, Звенигородського району Пшеничнюк Захар... згідно з розверткою... на самооподаткування... триста пудів..."
ГРИЦЬКО — /перебив/. Триста пудів?... А то що вони подуріли? Де ж старий їм таку суму візьме, га? Е, це вже біда!... /кладе папірця на стіл/. Тепер старого задумать. Хай лопне, то не виконає! Хіба продасть коні, корову і реманент і десь купить. Та й то... триста пудів. Тепер? Після Водохреща? /зітхнув/. Не витягне старий, не витягне...

Я в а 2.
/Загавкав пес, увійшов виконавець/.

ВИКОНАВЕЦЬ — Добри вечір! Вже приїхали дядько з продналогу, чи ні?
ЛЮБА — Ні, ще нема.
ВИКОНАВЕЦЬ — Як приїдуть, щоб їшли у сільраду.
ЛЮБА — Чого?
ВИКОНАВЕЦЬ — Товарим Коса викликає.
ЛЮБА — Нема ще їх.

ВИКОНАВЕЦЬ — Скажи, як приїдуть щоб ішли у сільраду! Бо мені ще треба тринадцять дворів оббігати... Скажеш?

Л Ю Б А — Добре, скажу.

Я в а 3.

/Виконавець пішов/

ГРИЦЬКО — Суріозний цей товариш Коса... Як справжня коса! Сьогодні як почав на голову сільради кричати, так мало не бив. Я, вас, каже, упуртуніотів тут всіх перестріляю!

Л Ю Б А — Та й за що?

ГРИЦЬКО — А, каже, півроку возитесь і вісім дворів у колгоспі!

Л Ю Б А — Та ж у колективи добровільно йдуть... Чого ж він?

ГРИЦЬКО — Ну, я знаю!... Щоб мені, каже, сто процентів бідняків і середняків увійшли до колгоспу, а ні, так клямка вам тут усім буде!

Л Ю Б А — Кому це всім?

ГРИЦЬКО — Ну начальству там... Я знаю.

Л Ю Б А — А з багатими як?

ГРИЦЬКО — Багаті особлива стаття. Про них мовчить.

Я в а 4.

/Загупало у дворі. Тупіт ніг у сінях, відчинняються двері, входить Захар/.

ГРИЦЬКО — О, і кум!... Дай Боже здоров'я! А ми вже тут журимось про вас...

ЗАХАР — Дай Боже!... На, Любасю, млеї поклади на коман. Хай просохнуть... Упраж порвалася... От дорога! Просто порізав коней... Ні возом, ні саньми!...

ГРИЦЬКО — Погана дорога, куме?

ЗАХАР — Просто не питайте! Ох, поможи, доню, роздягтись... /Люба помагає роздягнутись батькові, бере шапку і свиту та кладе їх у запік. Павза/. Де долинка, намело багато снігу — санна дорога. Де горбочок і розтало, то така грязюка, що коняка ледь червоним не грєбе... /сів на лаву/.

ГРИЦЬКО — А ви чим їхали? Возом чи саньми?

ЗАХАР — Та саньми ж, бодай воно провалилось... Устав укосвіта — приморозок. Ну, думаю, при льсдку, по сніжку яког доплентаємось. Аж воно як блиснуло сонце! Тьань! І не питайте! Ні возом, ні саньми. Ледь до полудня допхався до Калюжина.

Л Ю Б А — Обідати будете?

ЗАХАР — А в тебе ж є що?

Л Ю Б А — Є борщ, є картопля з часником...

ЗАХАР — Ну то давай... А де мати?

Л Ю Б А — А я знаю де вони?

ЗАХАР — /іде до столу, щоб обідати і побачив папірця/. А це що таке?

ГРИЦЬКО — Лихо, куме, на валу голову. Знов продалог!

ЗАХАР — /спокійно/. Який там продналог! Продналог я вже виповнив! /дивиться на папірець, сідає до столу/. Ще широківки карбованців з тридцять треба сплатити. Оце, вони, мабуть, і є. Прочитай, Любасю...

Л Ю Б А — Вже читали... Знов триста пудів продналогу на вас наклали.

ЗАХАР — Що? Триста пудів? То ти помилилась! Мабуть тридцять пудів. Та й то не може бути. А ну прочитай.

ГРИЦЬКО — Та я тільки що слухав... Не помилилась! Написано триста!

Л Ю Б А — Приніс виконавець удень, а оце заходив і сказав, що

викликають вас у сільраду.../Захар ополотнів. Устав. Взяв папірця. Глянув на нього, а потім з усієї сили розмахнувся ним об землю. Але папірець, як метелик, вирвавшись з рук, поволеньки почав летіти додола. Це ще більш розлютило Захара. Він його зловив і на дрібнісінькі кусники порвав і тими шматочками кинув об землю. Далі підбіг до печі, схопив шлеї та до порога їх. А далі ухопив куділку, з якої Люба прядла та до порога її/.

ЗАХАР - /до Люби/. Кинь! Кинь! Не пряди! Досить! /Люба до порога, хоче взяти куділку назад/. Не чіпай, кажу! Хай воно все горить! /павза/. То я п'ятдесят літ тягнув, як віл у ярмі, ночей не досипав, хліба не доїдав, мугірі натирав, щоб чорт нетрудний мене сьогодні підганяв, наче батогом, отими квітами? Сто! Двісті! Триста!!! А не діжде! То я.../до присутніх/. Дитино моя, куме дорогий, щоб усі кутки позакітав.../буханець хліба, що лежав на столі, взяв у руки/... оцей хліб віддав, то не наберу і п'ятдесят пудів, а з мене триста?... Ні, жартує власть! Возив доки міг! Четверту рату завіз і першим здав. Ще прийомщик мені сказав: "Ну, дідусю, вам безпременно премію дадуть!" Так оце мені така премія?

Л Ю Б А -/оставить миску на стіл/. Беріть, їжте, тату! Якось воно буде... підете до представника, розкажете...

ЗАХАР -А хай він коліньми ходить, щоб я до нього ходив! Я, пане добродзею, вже сьогодні находився! Двадцять верстов коло саней їшов! Коням помагав сани везти...Годі! /Сів/

ГРИЦЬКО -Не побивайтесь, куме. Сідайте, обідайте. Якось то воно буде...

ЗАХАР - Не можу, куме, не можу... Натє ось... /дістає гроші/. Двадцять один карбованець, сьогодні торгував за баранця, щоб штраховку заплатити... Натє, підіть купіть на всі горілки. Вип'ємо з горя... Все пропало...Кінець Вивіз каміння, дурень, думав вітряка ставити...Тепер годі! Підіть куме!...

Я в а 5.

/Відчинились двері, на порозі Явдоха. Трохи на підпиту/.

ЯВДОХА -О, ти приїхав? А казав Антін Рохів, що тебе ще нема. /до Грицька/. Добри вечір, куме!

ГРИЦЬКО -Доброго здоров'я, куме!

ЗАХАР -А ти все гуляєш? Гуляй, гуляй, стара! Від сьогодні і я до твоєї кумпанії пристану! Приносьте, куме, горілку, швидко!... Так пече у грудях, що не можу дихати... приносьте! /Грицько взяв гроші/.

ГРИЦЬКО -Де ж я її візьму? Вже пізно. А може на завтра відкладемо?

Я в а 6.

/Загавкав пєс. Увійшов виконавець/.

ВИКОНАВЕЦЬ - Добри вечір, дядьку! Ідіть у сільраду. Вас представник товариш Коса викликає!

ЗАХАР - Скажи твому представникові, що як йому треба, хай сам до мене прийде. Досить ходив і їздив! Хай те-тер вони ходять! Зачиняй двері, не напускай холоду в хату!

ВИКОНАВЕЦЬ - А мені що? Аби я сказав. Мое діло сторона... Бувайте здорові... /вийшов/.

Я в а 7.

/Тіж без виконавця/.

ЗАХАР - Іди, здоров!

ЯВДОХА - Чіпляються! І не буде тепер спокою, поки жити будемо... Десь написати листа до Надії... Вона у Харкові. А чоловік партійний-комуніст, може допоміг би...

ЗАХАР - А не діжде, щоб я просив якогось шлапака! А за Надію не згадує мені! Вмерла вона!

ЯВДОХА - Тю! То чого ти розрепетувався? Вмерла! Гріх Божий про свою дитину таке казати. От візьме і приїде.

ЗАХАР - Приїде... Коли б була тут. Дві дочки... Розділили б хазяйство на двоє, може не так би чіплялися!

ГРИЦЬКО - Все одно, куме, йде на скапану годину. До колгоспу йти треба... А це значить - усе - худобу, реманент, збіжжя - все віддай!

ЗАХАР - Ви принесете, куме, чарку чи ні?

ЯВДОХА - Чекай-но, старий, десь у мене була пляшечка. Тримала на масницю, але бачу, що тебе взяла гризота, піду дістану. /пішла у сіни/.

Я в а 8.

/Тіж без Явдохи/

ГРИЦЬКО - /кладе гроші на стіл/. От і добре. Сховайте гроші, кумо.

ЗАХАР - Ні-ні! Вдосвіта принесете око горілки. Візьміть. Цей, що стара принесла, нам на один ковть! Візьміть! /вклав гроші в кишеню Грицькові/.

Я в а 9.

/Увійшла Явдоха/

ЯВДОХА - О! Сідайте, куме! Сідай, старий!... Де то келишок... Дай нам огірка, Любо. /знайшовся келишок. Усі сідають до стола. Захар одкоркував пляшку, що була заткнена якоюсь шматком, налив келишок/.

ЗАХАР - Ну, за ваше здоров'я, куме! /випив, налив другу/. За твоє, стара! /Випив. Як раз Люба принесла огірки. Взяв одного, укусив, їсть/. Беріть, куме, пускайте, не затримуйте колію.

Л Ю Б А - Тату, ви коням сіна на ніч поклали, чи ні? /Захар підвів очі/.

ЗАХАР - Коням? Поклав. А як же... Але вони сьогодні разом зі мною тягли сани по болоті... Я п'ю горілку, а їм піддай вівса! На, ключі від комори! Дай вівса!...

Л Ю Б А - Тату, та вони ж у вас випісникивані! Ще зашкодить!

ЗАХАР - А я не випісникиваний? Коли я пив оту горілку? На Рядво! Дай вівса! Ет, що з тобою балакати! /Встав, пішов на двір/.

Я в а 10.

/Тіж без Захара/

ЯВДОХА - Сказався старий...

ГРИЦЬКО - За живе взяло. Кумо, не кажіть! У мене клопоть города і півморги поля, а як сказали, що треба йти в колектив, то мені так недобре стало, наче мені сказали на гарячій пательні танцювати!

Л Ю Б А - Мамо! А мені здається, що нашої Надіїнки чоловіка фамілія теж Коса... Ви не пам'ятаєте?

ЯВДОХА - Ну, а як і Коса, то що? Мало їх є тих Кіс! Он у нашій Кам'янці Пшеничнюків мало не півсела! А що вже Козачуків, то і в Комаринцях, і де Закриниччя - скрізь

Козачуки! Просто кинь грудю так і попадеш або в Пшеничнюка, або в Козачука! /пауза/. То ти думаєш, що Коса рідня якась нашого зятя, чи як?

ЛЮБА — Ні, я думала... Так, я думала... може якийсь родич або знайомий.

Я в а 11.

/Увійшов Захар/

ЗАХАР — Наклав соломи по черево. Дав вівса. Погладив буланого по гриві та й кажу: Іж і відпочивай! Мучив я тебе вісім років за советської власті і себе мучив! Ти не доїдав і не досипав, і я не доїдав і не досипав. А зараз кажу, я п'ю горілку, а ти їж овес! А як прийде комунa, то в ній і тобі, і мені омерть буде. Отак. /Сів/. Ну, на кому колія стала? Признавайтесь! Бо коли охочих нема, то я сам буду /наливає ще один — випив, за ним другий — теж випив/. О, кепсько, що закутити нема чим... /їсть огірка/. Отакій, пане добродзею, куркуль! Імо картоплю й огірки, а кабана продав на камінці до вітряка!... Вітряка захотів ставити.

ЯВДОХА — Отепер нам млина справить советська власть!

ГРИЦЬКО — В колгоспі ногами будемо молотити /Задряпав пес у оінях/

ЗАХАР — Хто то?

ЯВДОХА — Та Рудько наш... Де хати захтів...

ЗАХАР — /до Люби/. А ти собаці дала їсти?

ЛЮБА — Ще ні.

ЗАХАР — Дай йому. Він такий самий шкарбун, як і я... Аж до Калюжина біг сьогодні удосвіта за оаньми. Я його і батогом, і грудями — ні, біжить. А потім деось зник.

ЛЮБА — Прибіг уполудень. Такий здріпаний, я думала, що він деось за тічкою бігав.

ЗАХАР — Господар! Такий дурний господар, як і я! Бігав по цохах, вартував, недосипав... Дай псові, дай йому! Ми п'ємо, дай і йому їсти, Любасю!

Я в а 12.

/Люба до мисника, налила помий у горщик, понесла в сім'ю/.

ЗАХАР — Дай йому мій борщ! Я вже сьогодні їсти не буду. Раз напивоя, то їсти не буду.

Я в а 13.

/На дворі гавкання, тупіт ніг. Входять до хати Коса, М'якуш і Щирий/.

М'ЯКУШ — Добри вечір вам! /Увійшли, стали коло порогу, дивляться/.

ЗАХАР — Дай Боже здоров'я!

КОСА — А котрий це тут Пшеничнюк?

ЗАХАР — Пшеничнюк?... Я Пшеничнюк? /Встав із за стола і підійшов до Коси/. А цей мій кум Грицько Журавель. А це моя жінка Явдоха.

Я в а 14.

/Увійшла Люба/.

ЗАХАР — А це дочка Люба. Всі.

ЯВДОХА — Маємо ще одну дочку... Але та в городі, в Харкові, еге... І за великим чоловіком, либонь, як і ви, за партейним комуністом... /Люба щось шепоче на вухо матері/.

КОСА — Досить, тітко... Голово сільради, ви Пшеничнюку повістку на самооподаткування вручили?

- ГОЛОВА - Так точно, товариш Коса! Товариш виконавець вручив ще вдень!
- ЯВДОХА - Товаришу начальник, вибачте. Ваша хвамілія Коса? Так? А наша дочка Надія теж за партійним-комуністом Косою у Харкові служить. Там у тіятрах вона... Ви часом не знайомі з ним?
- КОСА - Ні. Одійдіть в оторону, громадянко! /до Захара/. Громадянини Пшеничнюк, квиток на самооподаткування одержав?
- ЗАХАР - /байдуже/. Та ви сидьте на лавку... Прошу вас, громадяни-товариші. Чого ви боїтесь далі підійти? Що ми за різні-які чи що?
- КОСА - Я питаю: квиток на самооподаткування одержав чи ні?

Я в а 15.

/Грицько поза спинами людей тай ходу з хати/.

- ЗАХАР - /спокійно/. Ну, одержав. Так що?
- КОСА - Платити податок думаєш, чи ні?
- ЗАХАР - Податок? Я податок сплатив... /Шукає в кишенях квитка/. Ось, товаришу начальник, квиток маю. Першим в районі останню рату здав. /Коса узяв квитка і кинув його в бік/.
- КОСА - Не про це питаю! Про самооподаткування говорю? Де квиток на самооподаткування?
- ЗАХАР - А-а-а-а! Той, що на столі лежав, як я приїхав? Той? /опалахнув/. В цебрику! В помях! Там він, там!!!
- КОСА - Одягайся!
- ЗАХАР - Чого?
- КОСА - /до сільського начальства/. Заарештувати! /павза/. Будеш ти у мене на Соловках здохну рибу їсти, куркульська морда!
- ЗАХАР - Що, що? На Соловках здохну рибу їсти? О, ні! не діждеш! Досі я був дурнем і їв солоні огірки з картоплем, це так. Але здохну рибу я вже їсти не буду, ні.../Іде до запіка, бере свиту, одягає її. Шукає шапку, не може знайти/.
- КОСА - Дай шапку, Любо!
- КОСА - /до голови сільради/. Поставити варту тут, щоб нічого не винесли і не поховали! Завтра за невиконання самооподаткування господарство буде продане з публичного торгу усуспільненому сектору! Зрозуміли? Пішли! /Явдоха і Люба в плач/.
- ЗАХАР - /з серцем/ Дай шапку, Любо!... /лагідно до обох/ І не ревіть. Мене з мужика не скине, як штанів через голову не зніме! /Люба знайшла шапку, подала. Захар її одів/.
- ЯВДОХА - /з плачем/ Товаришу начальник, куди ж ви його на всю ніч? Куди ж ви його берете? Що він вам злого зробив? Він же цілий день з продналогом їздив і тільки що в хату вткнувся. Дайте одігрітися!
- ЗАХАР - Ша, баби! Ша! Ви кого просите? Може він остання людина, що ходить по цій землі і вислужується перед властю! А ви просите? Пішли. /коло порога повернувся до образів, зняв шапку/ Прости Господи і не дай зобидити острі моїх! Во ім'я отця і сина... /Одягає шапку/ Пса нагодуй Любою! В буду йому поклади сина. Хай спить не гавкає. Вартувати нема вже чого. Бувайте здорові./Пішов, і інші за ним. Останнім Коса з наганом у рuci. В хаті на стіл охилилась Явдоха, а на ліжку впала Люба, плачуть./

Я в а 16.

/Явдоха і Люба одні плачуть. Павза. Підвелася Люба/

ЛЮБА - Мамо! Де той лист від Наді? Дайте, там є адреса її. Напишемо їй, що з нашим т. то́м трапилось. Дайте.

ЯВДОХА - /підвелась, стала на лавку і зза образу дістала листа/ На. Напиши. А завтра я занесу в Білогородку і скину на пошту. Все напиши. Напиши, як нашого батька тяжко зобидили. Напиши, як цей партійний комуніст Коса життя наше підкосив. Все їй напиши... Хай вона куди слід подасть скаргу. /Загупало в бінях. Гавкнув пес/.

ЛЮБА - Питьте! Питьте, бо хтось знову до нас йде...
Я в а 17.

/Увійшов Грицько Журавель/

ГРИЦЬКО - Ну й діла! Повен панський магазин арештантів напхали! Завтра всім біднякам і середнякам в колектив іти треба! От і кажк нам прийшов! В мішок! В мішок усіх! А потім на зав'язку!

З а в і с а

М. ОРЕСТ

" "

Здаля бринять задумливі вальторні.
Я чую, воскресаю, пізнаю:
То кличе ліс! І чари непоборні
Встарть і душу радують мою.

І знов я бачу лісові полянки
І цмину миротворну красоту,
Що сяйво небувалого світанку
Ховає в нестерельному цвіту.

І тихі вільхи, шановливі учні,
І цій, і тій належали яві,
Заслухались в легенди легкозвучні,
Що їх лепечуть води лісові.

Мене замисленого ереміта,
Порослий побік струменя плакун
Лагідно поведе у царство літа,
В отчизну квітів, нерозгадних рун.

Вперед, до миті зустрічей! В дорогу!
Твій замок, суєто, лишаю я -
Свій гимн до невидимого чертогу
Несб шукаюча душа моя.

Про нашу духову руйну

...Те, що тепер на еміграції українській, де майже вся інтелігенція опинилася - пишеться і робиться, це не тільки ліквідація української національної ідеї, а й ліквідація самих себе, її носителів.

В. Липинський.

Треба вміти сказати правду навіть тоді, коли це нам не подобається.

Торо.

I

Не раз блукаючи насамоті околішніми вулицями Києва в 30-тих роках, коли шалів розгул червоного терору, коли кожного ранку советська преса приносила вістки про судові процеси, смертні вироки, громадський засуд "ворогів народу", "зрадників соціалістичної батьківщини", думалося: а все ж таки свиня може рити тільки в тім городі, що підвладний її рилу! Все ж таки вона не може вилити за Збруч, де українські діячі, політики, мистці, де вільне українське слово; де ті, що з національно-державною ідеєю відійшли за кордон, щоб згодом знову прийти сюди.

І ставало легше на душі. Ще тутіме затягувалося панцера непроникливості на свої слова, вчинки, поступовування. Щоб ворог не зрозумів, не відчув, що ти його ненавидиш і ждеш його смерті. Адже ж один в полі не воїн! І хоч нас багато, але де способи і шляхи з'єднатися, запізнатись? Всі ж оті численні процеси, засуди, урядові вбивства виховали в людях непевність навіть у своїх рідних дітях!

І вірилось, що тільки там, за кордоном, наша надія. Ті наші люди, що там живуть - міцно об'єднані працюють, як одна сім'я, бо ж їх опіткала однакова доля - вигнання з рідного краю! Вони працюють і чекають слушної години-часу, коли треба буде прийти до своїх рідних хат і разом з нами почати будувати нове життя.

Мріялось: там десь уряд УНР, Гетьман Скоропадський, вчені і письменники, ОУН, та страшна ОУН, яку ворог так часто згадував з виттям! Думалось: яка там сила нашого народу! І якого народу! Не було відомо, що ті люди там роблять, але було відомо, що вони є. І цього було досить. І це вже творило чистіше повітря, яким легше дихалось на тлі загальних советських злиднів, звиродніння і убогости духа і мислі.

І що більший сказ находив на можновладців, що більше вони вили про "буржуазно-націоналістичних запродавців", що більше лаляли "петлюровщину", тим більше українцям вірилось, тим легше українцям дихалось. Значить, треба готуватись до роботи! Треба жити!

Такі почуття переживав автор цих рядків /і не один тільки він/ в згадані 30-ті роки нашого трагічного століття, коли світ Цершав Західньої Європи і Америки займався своїми домашніми справами, а східньому колосові на глиняних ногах давав змогу рости і одягатись в сталь і бетон.

І коли один мій знайомий, киянин, "стопроцентово довірений" службовець попав у 1940 році по той бік нового советсько-німецького кордону в справі виміни советських громадян на німецьких і, повернувшись, розповідав про те, що бачив у Перемишлі на німецькій стороні українського вояка в жупані і мазепинці з тризубом, то це було як електричний струм, що вдаряв по всьому тілу і відбивався в найглибших закутках мозкових клітин. Значить, така підготовка йде! Хай живе життя! Буде, буде робота!

І так жевріли надії і сподівання до переломового дня 22-го червня 1941 року.

Коли літом того року гриміли гармати між Житомиром і Києвом, а в Києві йшла поспішна евакуація енкаведистського селтменту, Печерська, а по Хрещатику дітали скручені обвуглені папірці — рештки спалених в печах парового опалення документів советської господарки, то душевне напруження доходило своїх меж і здавалося, що ось-ось прорветься наверх крик радості: тікаєш, кате!

І вже одверто в окремих тісних колах говорилося, що у Львові сформовано український уряд, що репрезентують його всі українські еміграційні кола, що як тільки звільнять Київ, зразу ж у ньому з'являться ті, хто Україну, вільну і незалежну, вивезли з собою у 1920 році.

Так жили. Так думали. Так сподівалися.

Дійсність принесла цілком протилежне. Дійсність ці рожеві мрії, скажемо відверто, по-дитячому наївних людей, розбила, поламала, знівечила.

І мрійники-ідеалісти, молоде підсоветське покоління нової української еміграції, опинилися на тій самій еміграції, яку де-осять років тому так ідеалізували, пестили в думках і прикрашували нею своє життя.

II

Третій рік по капітуляції Німеччини. Табори переміщених осіб. Зони Німеччини і Австрії. І скрізь — українці. Різного стану, віровизнання, віку, освіти... Стара еміграція і серед неї нова: вчителі агрономи, лікарі, колгоспники, студенти... Ті, що виросли під чоботом ЧК-ГПУ-НКВД. Що зазнали чисток, комсомолу, соцзмагання, тюрем, мітингів... Вони теж сьогодні українська еміграція!

Більшість з них не забули, що і як думали про українську еміграцію тоді, як ходили під наглядом сітки невидимих сексотів. І вони вірять, що сьогодні про них так само думають їхні брати і сестри, занепокоєні їх долею, там де-сь за кордонами...

Але бачучи те страшне провалля, перед яким стоїть наша еміграція, породжуючи з поміж себе майже щороку якусь нову політичну групу, партію чи центр, як добиває себе взаємною гризнею і загальною ненавистю, запитуємо:

ЛЮДИ, ТА КУДИ Ж МИ КОТИМОСЬ?

Чи справді ми вже настільки осліпили, оглухли і одуріли, що не можемо відчутти, зрозуміти, уявити, як ВОРОГ з усього цього радіє?

Здається, свого часу Бог тих біблійних вавілонян, що будували вежу до неба легше покарав, змішавши їм язики, від чого та вежа недобудованою залишилася, ніж тепер нас покарав, давши нам разом на гурт: бандерівців, мельниківців, ендеес, уердепе і хто зна ще яких претендентів на "рятівників" Батьківщини, претендентів на президентів і прем'єрів, які вже разом такого накоїли, що переступили добу "чорної ради" і "махновщини" і семимильними кроками, як те біблійне стадо, одержиме бісом, у безодню морську ідуть і... дітей своїх, простих людей нашої сучасної еміграції ведуть.

.....

землях віру і надію, що за допомогою її, еміграції, в слушний час можна буде відбудувати знищений і зруйнований край. Але чи виправдані ці сподівання? І якою ціною за існування цієї політичної еміграції нарід під більшевиками заплатив? Адже всі процеси тамешні і явні провадилися під претекстом винищення агентів "буржуазних націоналістів" за кордоном!

І коли в 1941 році з української землі тимчасово забрався був большевицький окупант, а в обозі німецького окупанта прорвалися одиниці нетерпляче очікуваної народом нашої української еміграції, то принесли вони зза Збруча... житомирську трагедію двох найактивніших українських політичних груп!

Автор цих рядків в кінці 1941 і на початку 1942 року жадібно здивлявся щодня за шкло великої шиб-вітрини української Книгарні на Володимирській вулиці, де були виставлені найкоштовніші уніками української духовости на еміграції, привезені для нашого підсоветського українця, так спраглого на вільне українське слово. Що ж там було? Кілька комплектів журналу "Проблем", книга Сциборського "Націократія", поезії Ольжича і збірки, що виходили в бібліотеці "Вісника". Правда ще були великі і малі тризуби, портрети Петлюри і Коновальця і серія портретів князів київських. Оце і все. Чи з цим можна було розпочати духовий похід українства за спотворену большевизмом душу молодого українського покоління? Чи можна було наситити спраглих і голодних на живе і киттєве Слово, сильніше і переконливіше /бо ж воно прийшло з теренів майже цілковитої волі! / за слово сказане колись Шумським, Волобуєвим Хвильовим чи неоклясиками?

Ні, не можна було.

І тому, як це не прикро і не боляче, а треба ствердити, що українська політична еміграція^х з перед чверть століття нічого не зробила для ~~викристалізування~~ чітких ідейних і практичних пляхів відбудови духово знищеного ворогом Краю. Те, що на західній Україні, в Галичині і на Волині, була висока національна свідомість і глибоке почуття патріотизму в народі, це не заслуга нашої політикуючої еміграції. Це народ сам виборов під польською "демократією" і пацифікаціями.

І в той час коли триває ця страшна гризня груп і групочок за гоголівське "Е", в той час, як пошматована інтелігенція політикує в масштабах табору чи якогось "мюнхена", а загаль народу українського на еміграції - селян, робітників, професійної інтелігенції - бродить як отара, яку вигнали за село, а пастуха не дали, - на рідних землях іде

ПЛЯНОВАНА, ЧІТКА, СИСТЕМАТИЧНА, НАВІТЬ НАУКОВО ВИЧИСЛЕНА РОБОТА, ЯК В НАРОДІ УКРАЇНСЬКОМУ ВИТРАВИТИ ТЕ, ЩО ЗВЕТЬСЯ ОРГАНІЧНОЮ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕРЖАВНОЮ ІДЕОЛОГІЄЮ.

І розпач бере за ту страшну своїми наслідками самозаспокоєність і благодущя, які проявляють деякі "ура-патріоти", заявляючи, що українського духа ворог не знищить! Нас, мовляв, нищили три-ота літ і не знищили! Не знищать і тепер!...

Боже, яка це пуста, безглузда і дика деклямація, якщо не провокація! Таке твердити на 30 році існування озброєної досвідом, засобами, а головню диявольським задумом держави - є диким безсоромним безглуздом і кривим злочином.

Царська Росія з її політикою і замірами, а головню засобами щодо асиміляції українського народу у порівнанні з ССРСР так далеко залишилась позаду, як далеко позаду залишилась техніка праця царя Давида у порівнанні до сталінської "катюші"!

х/ Застерігаємось, що мава йде тільки про ту політичну еміграцію, яка ввесь час займалася лише політикою, себто укладана рецепти визволення України від большевизму, а себе рекомендувала у провідники народу.

III

Кажуть, що наявність різних партійних груп і ідейних течій в нації — ознака здорова. Це, кажуть, показник, що нація живе свідомим життям, шукає шляхів розбудови свого життя. Бо, кажуть, хіба це явище не характерне сьогодняшній Франції, Італії, Німеччині? І там і там, і там — скрізь партії. Вони змагаються за владу. Чому ж і в нас того не може бути? Чому ж і нам не мати десятки партій?

Так можна було б думати, якби взагалі все життя власне міряти на чужий зразок. Так можна було б думати і говорити, якби взагалі виріктися думати про свій край і його історію. Але так не можна думати і говорити, якщо оглянутися на самих себе, якщо вдуматися в наше становище, якщо зважити взагалі наше місце в світі.

Що нас ріднить і що віддаляє від названих вище країв і народів? Ріднить хіба те, що і ми і вони від Бога дар маємо говорити, мислити і діяти згідно з велінням людського розуму. Але поза тим велетенська різниця.

Найперше: **МИ НАРІД БЕЗДЕРЖАВНИЙ.**

Ми навіть не уявляємо, яка могла б насправді бути наша держава. Чи вона була б як сьогодняшня Франція? Чи як Корея? Чи як Індонезія? Адже це не така проста річ — мати свою державу! І про це власне свого часу В. Липинський писав:

"...Такого тяжкого політичного завдання, як здобуття Держави Української — нема на цілیم світі. На шляху до Держави Української погинули з українських рук найкращі українські люди... І коли б всі Українці бачили ту страшну скелю, яку хочать зрушити, то зрозуміли б, що зденервовання їх випливає з безмажної трудности завдання. А зрозумівши це, менше б між собою бешкетували, тісніше в одну громаду об'єднались і природу цієї скелі постарались всіма силами пізнати".../Підкреслення наше. С./

Але наші провідники-ідеологи і партійні функціонери ось уже 30 літ сваряться на чужині /бо рідної хати не мають!/ за першість, за ортодоксальність, за законність.

30 літ!!!

І те, що тепер робиться по наших таборах, так само робилося 10-15 літ тому серед нашої політичної еміграції, де її хоч невеличка купка була. Скільки ж ще можна сваритися?

І добре було б, коли б за ці 30 літ у спорах, в дискусії, в змаганнях /а не в сварці, не в гризні безплідній!/ народилася здорова твереза істина. Коли б люди піднялися на вищі щаблі розуміння себе, околішнього світу і того чому вони опинилися на чужині. Щоб за ці 30 літ збудували принаймні теорію, як будувати свою державу. А що ми маємо, говорячи цілком безсторонньо, крім геніяльної, але переважною більшістю наших же людей обплъованої, зловмисне замовчаної праці Великого Українця Вичеслава Липинського? Де ті трактати, в яких підсумовано гіркий досвід нашої 300-літньої чи хай 30-літньої боротьби за свою Державу? Чи ті "Спогади", "Мемуари", "Фільми боротьби", що їх написали панове, що "будували" Україну з 1917 по 1948 рік можуть щось важити в справі відбудови нашого незалежного життя? Чи програми і декларації наших партій можуть щось важити після програм і декларацій большевиків, найкращих майстрів писання саме програм і декларацій? Ні, не можуть во-
жити.

Тридцять літ прожитих нашою політичною чи вірніше політикуючою еміграцією тут на чужині це пропавий час. Пропавий, змарнований, що само поняття політичної еміграції української знецінив і затоптав.

І що єдине ще позитивне в її ролі було це те, що само фізичне існування цієї еміграції вселяло українському народові на рідних

І трагедія не в тім, що свого часу цар Микола І-ий засилав Шевченка на вічну салдатчину без права писати і малювати, а українську мову оголошувалося, що її не було, нема і бути не може. Саме при такому поступованні ворога вона могла і мусіла жити!

Трагедія в тім, що тепер Шевченкові ворог ставить пам'ятники, проголошує українську мову державною мовою, а на папері навіть в ОН існує Україна! Але за те сучасні Пантелеймони Куліші, Панаси Мирні, Михайли Коцюбинські, Лесі Українки, Антоновичі і Чикаленки - /назовемо їх Миколами Кулішами, Валеріянами Підмогильними, Зерови-ви, Волобуєвими, Ніковськими, а також Тичинами, Рильськими і Бажанами /- або в могилі, або допомагають ворогові денационалізувати свій же народ!

ОСЬ ДЕ ТРАГЕДІЯ!

Трагедія в тім, що ті засоби, якими воювала і надалі збирається воювати наша провідницька політична еліта з сьогочасним окупантом України є засобами 1905 і 1917 року, але ніяк не засобами 1948 року!

А засоби сьогоднішні потребують пильного, стараного, жертвенного вивчення останнього тридцятиріччя, яке своїм значенням дорівнює трьом попереднім століттям!

IV

Будемо говорити відверто: чи нова українська еміграція залишила рідну землю з мотивів у першу чергу національної неволі, в якій перебуває Україна?

Ні.

Сотні тисяч українців у цю війну тікали:

ПО-ПЕРШЕ - від перманентних злиднів, яким за советської системи кінця-краю не видно,

ПО-ДРУГЕ - тікали від сталінського терору, який без угаву діє, і якого не можна уявити не існуючим, як не можна уявити дощу без хмари,

І ПО-ТРЕТЄ - тікали від духової неволі, яка там панує. Бо тільки Сталін, тільки ВКПб, тільки советська конституція, советська наука, мистецтво, піонери, жовтенята... - вони найкращі, найдосконаліші! І від оцього сталінського стандарту за край світа піде людина, що, маючи розум, мислити хоче, як птиця, маючи крила, літати хоче!

Злидні, терор і духовна неволя - ось три чинники, що виганяли, виганяють і будуть виганяти всіх, хто зможе вирватись, врятуватись від того жахливого спрута, що обснував простори бувшої Російської Імперії!

Сюди входить і поважний мотив національної неволі усіх здурених більшовизмом народів.

І якщо наша політична еміграція, властиво її провідники, будуть і надалі танцювати від націоналістичної пічки, будуть і надалі деклямувати про націоналізм, як рятівника тільки українського народу, без спілки з іншими поневоленими болшеви́змом народами, якщо наша політична провідницька еміграція буде і надалі лаяти росіян, поляків, киргизів, таджиків - одно слово неукраїнців, що це

х/Про союз з Росією, про російську проблему ще 1926 року вичерпуюче ясно писав В. Липинський;... "Тільки політичний союз України з Росією /загально кажучи з Північчю, тобто з тими північними людьми, які державу російську по упадку більшовизму наново зорганізують/ і активна політика України в цьому союзі можуть забезпечити українські державотворчі сили від пагубної анархії і від руйнуючого українську Державу втручання Москви у внутрішні українські справи... Таку політику у відношенні до Півночі веде Ростиславичі - творці першої південної української Галицько-Волинської Держави. Такою була політика найрозумніших серед Гедимінови-

Вони винні, що ми не маємо незалежної держави; якщо наша еміграція не буде шукати єдиного фронту поневолених більшевизмом народів, включаючи сюди і росіян, і білорусів, і поляків, і грузинів, а тепер ще чехів, румунів, болгар, мад'ярів, німців і всіх, кому загрожують претендент на світове панування — міжнародний комунізм, то залишиться наша політична еміграція на віки вічні еміграцією, павуками в закоркованій пляшці, що будуть взаємно себе з'їдати за тим простим природним законом, що не буде довкола когось іншого їсти.

Все лихо наших горе-провідників, що вони себе рівняють до французів, англійців, німців, — одно слово, до народів, що століття живуть державним життям, у яких поняття держави всмокталося в плоть і кров і ніколи не підміняється поняттями соціаліст, демократ, республіканець. Бо всі ці навіяні поняття у них на другому пляні, а на першому — приналежність до своєї нації, до своєї держави. Може це не проголошується, не деклямується, як у наших політиків, але чи треба дорослим людям нагадувати, що $2 \times 2 = 4$?

І тому соціаліст Етлі з консерватором Черчілем на офіційному прийнятті один одному добра бажають, тому соціалісти Блюма голосують разом з правими республіканцями за Голля! Але чи можна собі уявити, що український соціаліст "Х" разом з українським гетьманцем-консерватором "У" разом за здобуття України боролися? Скоріш можна повірити, що Дніпро поплив у Балтійське море, ніж, що така "аномалія" в українському політичному житті сталася!

І тому чорний песимізм огортає душу, як подумаєш, до чого всіх нас можуть довести отакі "політики"!

.....

У 1929 році заганяли в колгоспне ярмо уся Україну з наказу "зореносного Кремля", а непокірних в Сибір за єдиною партійною ознакою: аби українець!

У 1933 році по селах і містах з наказу того ж Кремля вимирала в Україні єдина партія — українська!

В 1934 році розстрілювали Косинок, Влизьків і тисячі народу нашого за приналежність до тієї ж партії — української!

В 1937-38 роках спливали кров'ю в кабінетах слідчих НКВД вчителі, агрономи, лікарі, адвокати, письменники, вчені, молодь з усіх кінців нашої Батьківщини за приналежність до єдиної ж партії — української!

У 1932 році митрополита Липківського, а в 1946 році митрополита Сліпого замордувала рука того самого ката за приналежність до одної партії — української!

Сьогодні вивозять на Сибір і в безвіть з Галичини, Буковини, Закарпаття, Волині наших національно свідомих братів і сестер за приналежність до одної партії — УКРАЇНСЬКОЇ!

Чи ж довго лідери наших партій, союзів, центрів і об'єднань будуть поза межами цієї єдиної на Рідній Землі Партії???

Чив. Так дав собі раду з Москвою і Польщею творець сучасної України — Богдан Хмельницький. Тільки така політика у відношенні до Москви при всіх своїх страшно тяжких внутрішніх і зовнішніх обставинах дала змогу продержатись більше ста літ лівобічній Гетьманщині — цьому єдиному проявові української державності в останніх століттях. І такою мусить бути політика українська і на майбутнє. "Далі:" ... Політичний союз з Москвою в політиці зовнішній це тільки частина акції, що прямує до політичного унезалежнення України від Росії. Щоб таке українське унезалежнення державне могло статися, рівнобіжно мусить розвиватися і друга частина акції мусить бути під прикриттям союзу з Росією створена своя власна міцнева Українська Влада власними українськими силами без російської допомоги". В. Липинський — "Листи", ст. 567-569.

АРХИЄПІСКОП МИХАІЛ

Відповідь на рецензію

Невідомого рецензента на "Поши-
рений Катехизис Православної Церкви
Христової" Архiepісkопа Михаїла, надру-
ковану в журналі "На Чужині" ч. 9, ст.
45-55, січень, 1948 р.

Нарешті знайшовся поважний рецензент, який так уважно за-
становився над оцінкою "ПОШИРЕНОГО КАТЕХИЗИСА", простудіювавши
його від краю до краю.

Хоч він із невідомих причин і не назвав свого прізвища, а
заховався за ініціалами М.І., але відчувається, що він учився в
старій богословській школі і мислить категоріями тієї школи.

Приємно, що виявляється ще одна науково-богословська си-
ла, яка безперечно вийде зі свого невинновданого інкогніто і
свої богословські знання добросумлінно передасть українському
молодому поколінню, про яке, судячи по рецензії, турбується.

Незрозуміло тільки, що шановний рецензент, будиши україн-
цем православним і при тому богословсько-освіченою людиною,
так далеко стоїть від справ церковних, що лише гадає, чому са-
ме Священний Синод зробив так чи так, і чому саме не зробив то-
го чи того. І це в той час, коли так потрібні науково-бого-
словські сили!

Але перейдемо до тверджень шановного рецензента.

- I -

Із вступного абзацу можна винести думку, що властиво й не
треба було писати катехизиса, бо є катехизис Митрополита Фила-
рета, який можна було б тільки перекласти на українську мову, і
що навіть такий великий богослов, як Митрополит Антоній Храпо-
вицький, назвав свою працю тільки "ОПИТОМ Християнського Пра-
вославного катехизиса". Звідси висновок, що зроблено якесь
ледь не "святотатство", посягнувши на катехизис Митрополита Фи-
ларета!

Однак так не є. Ніхто не збирався применшувати значення
катехизиса Митрополита Филарета, на якому 100 років виховувало-
ся молоде православне покоління, в якому все точно і все ясно.

Але справа в тому, що написаний він 125 років тому, коли не
треба було опростовувати матеріалістичні заперечення. Митропо-
лит Филарет просто розкривав догматичні істини, керуючись Св.
Письмом. Він не турбувався особливими поясненнями догматів, зна-
ючи, що учні середньої школи дещо підготовані.

З того часу багато чого змінилося. Помилується шановний
критик, коли думає, що Митрополит Антоній написав свого "Опыта
катехизиса" тільки тому, що "деякі думки" 30 років носив у ду-
ші. Він написав тому, що повсталала необхідність давати відпові-
ді на заперечення наїввірних, безбожних, або всіляких раціо-
налістичних вчень. Він вмістив у свій "Опыт катехизиса" такі

№ 10. НА ЧУЖИНІ 39.
питання й відповіді, яких у митрополита Филарета нема, напр. питання: "Чи всі люди визнають книги, які містять Божественне Одкровення, саме за такі?" /от. 7/.

Якби катехизис Митрополита Филарета задовольняв усі вимоги часу, то чи складав би чеський Архієпископ Горазд свого катехизиса? Для нас же, для Української Православної Церкви, поставила ще інша необхідність: "дати відповідь вопрошающему".

Не таємниця для рецензента, як ставиться до нас Російська Церква. Крім безпідставних закидів у "самосвятстві", вона відмовляє нам навіть у православ'ї. Як дуже поширений цей наклеп, можна судити з того, що коли православні неукраїнці заходять в наш храм на Богослуження, то дивуються, що в нас нема нічого неправославного. Отже треба було сказати, як ми віруємо.

Далі. Наше духовенство не тільки не вивезло з собою богословської літератури, щоб освіжувати свої знання, а під тиском війни й злиднів розгубило й те, що знало. А між тим воно му- сить проповідувати й викладати в школах релігію! Отже треба було як найскорше прийти їм з допомогою і дати бодай найнеобхід- ніше, бо діти в школах мусіли записувати зі слів законовчителя, а той мусів потрібне вивчувати з Біблії, якщо її мав.

Тому поява перших підручників Священної Історії, а потім і "Поширеного Катехизиса" була зустрінута духовенством і вірни- ми з великим задоволенням. Про те свідчать численні листи як духовних осіб, так і громади вірних, хоч, як завжди буває, ті перші видання й не бувають досконалими на 100%.

Здається, що для шановного рецензента не таємниця, при яких умовах все те укладалося, при наявності яких джерел, як "легко" можна було друкувати і хто саме друкував. На жаль, він мислить категоріями доброго старого часу, коли до послуг були й численні бібліотеки, і церковні друкарні, і можливість пере- вірити себе у когось іншого. Ні, тепер не те. Потрібний мате- ріял доводиться збирати, як перлини з піску, а друкарні, де друкарі не знають мови, все ж таки вносять свою частку, бо й ре- дактор не такий уже близький до церковних справ.

Але й при тих, добрих умовах старого часу чи поручиться шановний критик, що перше видання Филаретівського катехизиса не зазнало потім змін та удосконалень? Можна лише з певністю сказати, що тодішні критики не "кололи" свого митрополита так, як наші тепер, бо з більшою повагою ставилися до його.

Є різна критика. Є критика, що ставить метою допомогти удосконаленню певного твору. Така критика є творчою, вона ви- являється не в кепкуванні з автора, а в суцільних зауваженнях до тих чи інших тверджень чи слів і в побажанні де, що і як до- повнити. Таких критичних зауваг маємо чимало і тим, що їх наді- слали, окладаємо подяку.

Але є "критика", яка просто "критикує", не турбуючись про наслідки. Вона силкується виставити автора у омішному вигляді, висміяти його твердження, знецінити його праці.

Уболівання шановного рецензента про те, що молоді наші треба виховувати на найкращих підручниках і з боку Богослов'я, і з боку мови, ніби говорить за те, що він вірний син Україн- ської Церкви. Але, з другого боку, його намагання виставити ви- сокого достойника своєї Церкви в омішному вигляді, показати його як малописьменного в богослов'ї, в мові, який навіть до- пускає "перекручування текотів Св. Письма", ледве чи свідчить про його добрі наміри.

Дозволю собі запитати шановного рецензента, чи він чи- тав деось подібну "рецензію" католицького вірного про свого кар- динала? Адже сам рецензент каже на ст. 55, що Преосвящений

Автор робить все, що в його силах, аби допомогти своїм пірним. Не слід забувати мудрої поради Апостола: "Усе випробовуючи, тримайтеся доброго /І. Сол. 5, 21/".

Перейдемо до самих зауважень критики: "Питально-відповідальна форма катехизиса при навчанні правд віри є більш виправданою", — каже критик. — Не збираємося заперечувати його думку. Однак рясні запити та відповіді не оприяють легкому вивченню правд віри у зв'язаному порядку, бо кожне питання і відповідь, лише між собою пов'язані, не дають уявлення про ціле. З цих причин законовчителі мусіли окреслювати лишні питання і встановлювали зв'язок між відповідями. А св'ят. Лавров мусів написати Катехизиса за іншою формою, який був ухвалений для користування в кадетоьких корпусах.

Що до "систематичного порядку догматів віри". Рецензент правий, коли каже, що "порядок викладу догматів віри в катехизисі опреділюється Символом віри. При укладанні поширеного катехизиса саме той порядок малосся на увазі, і за ним укладені зв'язані оповідання, що пояснюють догмати. Але чи всі догмати охоплені Символом віри? Сам критик на ст. 49 каже, що не всі. То для чого ж посилятися на Символ віри?

"Викладова форма катехизиса спричинилася до помирення його вставками ліричного характеру, на зразок згадки про кавуни, дині..." Дивно, що шановний рецензент, прочитавши у відділі "від автора" про "розміщення догматів у систематичному порядку", не дочитав того абзацу до краю. А там сказано: "Коли ж деоь вимагалосся докладнішого пояснення, я вмістив його під риском..." Отже оті "кавуни та дині" вміщені під риском і не входять до катехизиса, лише стверджують істину догмата, що Творцем світу є Бог, Він і керує ним.

"Учнєві легко може прийти тут до голови цілий ряд рослин, опоживання яких викликає хворобу і навіть смерть"... Цей досадок дуже знайомий: його наводять антирелігійники, коли заперечують доцільність у природі. Не розумію, чому критик його наводить. Він забув, що й від кавунів та динь можна захворіти, коли надміру зісти, а з тих рослин, що від них болить голова і буває смерть, добувають ліки для хворих. Бо Господь все створив не для смерті, а для життя /Прем. 1, 14/, а людям дав розум, щоб розумно тим користувалися.

Що до "ліризму", шановний критик мислить собі катехизис у вигляді сухого кодексу статей на всякий випадок, але Церква-Мати до своїх духовних дітей промовляє не сухими фразами, а як Мати. Вона не соромиться благоговійного ліризму перед Величністю Бога, хоч може він де-кому і не до вподоби.

"Катехизис міоцями переходить у Св'ят. Історію, уже учням відому, а міоцями в науку Богослуження"... І тут рецензент забув, коли ми живемо і в яких умовах. Колиб такі справді учні знали і історію і Богослуження, а тепер? А віруючі, для яких в значній мірі ця книжка писалася? Не тільки не всі учні не знають ні Св'ят. Історії, ні Богослуження, а навіть їх батьки не всі знають їх.

Не розумію, чому шановному рецензентові залежить на тому, що катехизис поширений, хіба законовчитель не може скоротити те, що вже знають?

Рецензент вважає, що вивчення догмата полягає у вивченні напам'ять відповідної цитати з Св. Писання. Ми іншої думки: ми думаємо, що вивчення догмата полягає у вивченні самої суті догмата, а цитата — лише потвердження чи оформлення його, тому роз'яснення історичних фактів Божого піклування про людей не вважаємо за "зайву балаканину".

Рецензент пише: "форма викладу...є з дидактично-педагогічного погляду трудною для навчання правд віри учнів середньої школи"...Але ми маємо іншу оцінку: "Віруючі заявляють, що те, що в одній час доводилося "гризти" з катехизиса Митрополита Филарета і забулося, те так просто й легко дається в цього викладу, так що дивуєшся, як усе просто".../лист прот. Я.Костецького/.

В рецензії зазначено, що катехизис "...проіннятий ліризмом, часто в накопиченні текотів, з переходом іноді у моралізуючу проповідь"...Про ліризм ми вже показали вище, а про "моралізуючу проповідь" покажемо тут. Рецензент не мириться, як це Єпископ, викладаючи Божу науку своїм духовним дітям, дещо моралізує. А хіба Митрополит Филарет ніде не моралізує? Прочитайте Заповіді Блаженства. Хіба катехизація не є в той же час і моралізація?

Рецензент зауважує: "Попробуйте, прочитавши, переказати або вивчити для відповіді ст. 45 про страждання Христові або зовсім недалекий екокуро у психологію людини для пояснення незбагненої тайни Св.Троїці Божої"...А чи ж треба напам'ять переказувати? Оповідання про страждання Христові наведено тут під рисом для оживлення в пам'яті учня і для пояснення 4-го члена Символа віри. А про недалекий, на думку рецензента, екокуро скажемо, що він не досить уважно подумав над тим екокуром. Не для "пояснення незбагненої" таємниці Св. Троїці той екокуро наведено, бо раніше сказано, що та тайна незбагнена /див.ст. 12, "Властивості Осіб Св.Троїці"/, а для деякого розуміння триєдинства, доступного нам. Для чого те треба? Ті, що відкидають існування Бога, відкидають триєдинство і кажуть: "Ми знаємо з математики, що один не три і три не один". Тому треба було показати, що Образ Божий в людині, між іншим, полягає саме і в триєдинстві її душі. На жаль, з недогляду пропущено наголовок: "Образ Божий на людині". Перед словами: "Але деяке розуміння цієї Великої Тайни Святої Троїці дано в нас самих".../Дир.Зміст ст. 149/.Тим екокуром показано, що триєдинство не є щось неможливе, а є абсолютною необхідністю повноти життя. Але у людини треба абстрагувати розум, як окреме буття, тому дакому це важко уявити. Легше уявити це на Ангелах: вони – чистий розум /із слов. "уми безтілесні"/. Отже в суті своїй вони – "Розум, що має одоро і долі діяти". Думаю, що шановний критик цього, не заперечить.

- II -

Тепер про зауваження рецензента що до плану Катехизиса: чому Заповіді Блаженства віднесено до 2-ої частини, до НАДІЇ християнської, а не до 3-ої, – до ЛЮБОВИ християнської? Не маємо під руками катехизиса Митрополита Филарета, щоб перевірити, але при укладанні Поширеного Катехизиса він був. Не припускаємо, щоб було розходження, бо над тим не застановлялися. Думається, що шановний рецензент просто вважає, що заповіді треба віднести до заповідей. Але заповіді Блаженства дуже міцно зв'язані з надією християнською, бо в них дається настанова до внутрішнього стану душі людини і її самоповедінка в собі, з яких уже випливають чесноти в отосунку до людей. Тільки в четвертій Заповіді Блаженства про милостивих обов'язки до людей визначені більш-менш. Тому важко визначити тверде місце Заповідей Блаженства в катехизисі, бо в них рівно зміщуються і віра, і надія, і любов. Але вони належать більше до духовного єднання з Богом, що виявляється в молитві, ніж до наказу любити ближніх. Чи не з тих труднощів Митрополит Антоній Храповицький поділяє свій ОПИТ катехизиса не за принципом: віра, надія і любов, а віра,

побожність і "богободне" життя?

Рецензент запитує, чому два рази повторене в Поширеному катехизисі про "Властивості Божі" /ст.10-13 і в першому члені Символа Віри/... Відповідаю. У загальному відділі говориться про пізнавання Бога через видиму природу, а "Сліди Руки Божої на творіннях" є продовженням того відділу. В ньому порівнюються висліди в огляду природи з "Об'явленням Божим". Очевидно, таке порівняння в членах Символа Віри було б надоречне, а між тим воно необхідне.

Заввага рецензента про "Молитву взагалі" /ст. 98/. Цей абзац мусів бути під рисою і друкований дрібнішим шрифтом, але то хиба друкарні. Зауваження рецензента про деяку непослідовність, яку він окреслює як "хаотичність", в де-чому насправді є. Але не з вини автора. За браком паперу, під час друку довелося дещо скорочувати, а дещо додати, щоб зберегти зміст і послідовність. Друкування велось прискорено, бо тижнів чотирьох вже не можна було б взагалі друкувати. Мусіли миритися з можливістю і такого друку, сподіваючись на кращі умови друку під час другого видання.

- III -

Рецензент правдиво стверджує, який повинен бути підручник: "Щоб не було сумнівів, а тим більше цілком неправильних думок і тверджень, суперечностей фактам, неясних чи неправдивих дефініцій, поверхових розумувань і тому подібне, не кажучи вже про викривлення самої науки Церкви". Виходить, що в "Поширеному катехизисі" все те є. Однак такі "вади" знайшлися більше в уяві самого критика, ніж у книжці. В кінці свого критичного огляду він додає, що все це "на нашу думку". Але як побачимо, думка мановного критика не є мірилом істини, хоч він і дуже авторитетно говорить. Крім того, спосіб критики, якого він вживає, не викликає довіри, бо рецензент викидає окремі речення і вимовчує пояснення до них. Ось зразок: Під поняттям "Божого Об'явлення" автор розуміє буквально явлення Бога та це в образі людини. Це твердження рецензента. Але чи так воно? Чи справді автор тільки так розуміє? Чому ж рецензент не навів слів автора, писаних у тому ж абзаці, лише п'ятьма рядками нижче, де сказано: "Бог часто об'явив про Себе: так, даючи на горі Синаї закон через Мойсея, Бог сказав: Я є Господь Бог твій... Те саме Він багато разів повторив через пророків... Всі ті Об'явлення Божі записані у книгах Оп.Письма, в Біблії". Отже не видно, щоб критик намагався правдиво рецензувати книжку.

Він далі пише: "Чи явища всеосвіту й видимої природи не одне і те саме?"... На нашу думку, не одне і те саме, бо до всеосвіту належать і такі явища, яких ми не бачимо, а видима природа більше на землі.

Рецензент запитує: "Чи дійсно з нашої пам'яті ми, коли захочемо, можемо взяти все, що нам потрібно згадати?"...

Критик оте "все" хотів би вжити у філософічному значенні адекватності, але ми говоримо звичайною мовою. Сам рецензент бере з своєї пам'яті те, що йому потрібно, інакше він би і рецензії не написав.

Рецензент знову запитує: "Як розуміти думку речення: поза Богом нічого нема? Чи не повело б це до пантеїстичного світогляду?... Нижче того речення сказано, як розуміти: "Дух Господній наповняє всеосвіт, Він обіймає все і знає кожне слово" /Прит. 1,7/ "Бог... Знає все" /Ів.3,20. Перше посл./ А якщо мановного рецензента це не задовольняє, то слід було йому вказати те місце чи тих істот, які існують поза Богом, так що Він над ними

не має влади, адже ж сам рецензент трохи нижче називає Бога "вирисуваний". Отже думку про пантеїзм тут притягнуто "за чуба".

Рецензент пише: "Названо тут аж 27 властивостей Божих. Чи не краще подати учням поняття про властивості Божі, як у старих катехизисах: "Бог є Дух вічний, всеблагий, всезнаючий, всеправедний, всемогутній, всюдисущий і незмінний"... Думаємо, що легше, але не краще. Шановний рецензент міг би зрозуміти, про що йде мова, коли б був прочитав далші рядки. А там сказано: "Властивостей Божих перелічити неможливо, як і сказано в Псалмі: "Великий Господь і велика сила Його і розуму Його немає числа." /Пс. 145, 5/. Але ж скільки властивостей, стільки і імен. Одно ж ім'я, що обіймає все, це ім'я Бог. Рецензент турбується, що учень не зможе всього того напам'ять вивчити. В цьому місці подано не для заучування, а для розуміння. Ми домагаємося того, щоб учень не тільки цитати знав на пам'ять, а й щоб розумів їх.

Рецензент запитує: "Як розуміти..." початок же Божеських ~~Льв~~ Отець?". Відповідаємо: дуже просто: Син і Дух у Отці, Син народжується від Отця, Дух Святий сходить від Отця. Тому перерахування починаємо: Отець, Син і Св. Дух, а не якимось інакше /Див. Пом. Кат. ст. 55, ряд. 18 і нижче/.

Рецензент запитує: "Чи випадає в катехизисі посилатися на Лермонтова, якого українські учні не знають?"... Погоджуємося, що не випадає. І тому це винесено за ризик, як виноска. Однак ту думку влучно висловив Лермонтов і її згадано для того, щоб учні знали, що думка та людством сприйнята.

Рецензент пише: /ст. 15/. Означення поняття релігії... "Під цим іменем розуміємо ставлення наше до Бога і служіння Йому", не обіймає другої сторони – відношення Божої Істоти до віруючих в Ней... Здається тут критик зв'язує "Завіт" /союз обопільний Бога з людьми/ з релігією. Релігія, правда, природжена людям, як природне потягнення творінь до свого Творця, але стимулюється вона нашими благовінням перед Богом. Що ж до Бога, то Він, як вічна Любоу, /І Ів. 4, 8 / завжди таким є, незалежно від того, чи ми благоговіємо перед ним чи ні /2 Тим. 2, 13/.

Дальша заввага рецензента: /Ст. 15/. Чи служіння Богу духом і істиною означає служіння душею й тілом?... Якщо шановний рецензент заперечує, то добре було б, щоб він був навів своє опріділення. Поклоніння Богу духом і істиною значить: поклонятися всією істотою своєю. – але декому неясно поклоніння істиною. Неясність та повстає, тому, що ототожнюють істину з правдою, вважаючи їх рівнозначними. Але св. Письмо ці означення часто ставить поруч, наприклад, образ Божий виявляється в людині в правді, в преподобії й істині /Ефес. 4, 24/. Чому? Тому, що істина й правда по розміру не однакові. "Правда", – то тільки частина істини. Істина вміщає в собі всі правди. Звідсіль Христос називає Себе Істиною /Ів. 14, 6/. І Ап. каже: "Дух є Істина". Отже Бог-Істина в Своему Єстві, тому й від людей шукає поклоніння істині всім єством, щоб то душею і тілом. "Господь Бог єсть істина" /Ерем. 10, 10/.

Рецензент зауважує: "Символ віри не заключає в собі всіх догматів"... Коли говориться про догмати в святому Письмі і в Символі віри, то говориться загально і ніде в "Поширеному Катехизисі" не сказано, що ніби Символ віри абсолютно всі догмати в собі вміщає. Заввага рецензента не слухна.

Заввага рецензента про вселенські собори... В "Поширеному Катехизисі" сказано, що після поділу церков не могло бути Вселенських соборів, а лише помістні. Критик вважає, що коли Церква єдина, то поділу нема, а є лише одпадання. Так буває, коли хто відпав від Церкви, зневаживши Бога і її закони. Так, наприклад,

відпав Лед Толотой. Але тут іде мова про церкви православної і католицьку. Те, що відпало, вмерло. Його нема, а тут обидві церкви визнають таїнства одна одної хоч і різняться в де чому. Од завареного нічого не можна прийняти, а тут не так, бо обидві церкви мають корінь один – Христа, а в думках поділились. Зрозуміло, що в часи різного мислення Вселенський Собор неможливий. Але це не значить, що так завжди буде. Тому Вселенський собор у майбутньому можливий. Отже нема в цій абзаці катехизиса таких суперечок, як їх рецензент хоче вбачати, бо говориться про різні моменти.

На ст. 26. Про НОМОКАНОН заувага олушня. Про Прав. Апост. та Прав. Отців Церкви не згадано з недогляду. Пізніше не можна було виправити. Що до Двукратного собору, то це деталь; говорилося ж взагалі і про головне. Недогляду не трапилося б, коли б усі джерела були перед очима під час укладання. На жаль, доводилося деякими джерелами користуватися посередньо, а в такому разі можливі пропуски.

На ст. 29. Про Оселі Небесні. "Чи ці Оселі треба розуміти, як щось матеріальне?" – запитує рецензент. А хіба в "Поширеному Катехизисі" сказано, що вони щось матеріальне? Чому рецензент посилається на Мф. 25, 34, а не на Ів. 14, 2, де сказано: "Багато оселів у домі Могого Отця", а коли б то не так, то сказав би був вам, що "Я йду приготувати місце для вас". Ті оселі не матеріальні, але вони є, як і Ангели не матеріальні, але є. Ап. Павел каже: "Знаю чоловіка, який був узятий в рай, тільки не знаю, в тілі чи без тіла" /2 Кор. 12, 3-4/. /Порівн.: Горній Єрусалим/ Об'явлення розділи 20-21/. Церква не проповідує абстракцій, які є лише в уяві людини, вона проповідує хоч і духовне, але реальне буття, а не фікції.

Дальша заувага рецензента: "Ст. 39... заражені гріхом гордині, Адам і Єва/ вже не могли доторкнутися до Дерева Життя, і над ними запанувала смерть". Одначе... Господь вислав їх із раю, щоб вони тепер не доторкнулися до Дерева Життя... "Не могли" і треба, одначе, "вислати"... Критик знаходить тут суперечність. Нам здається, що рецензент тут нещирий. Він добре розуміє, про що йде мова. Хіба "могти" полягає лише в фізичній можливості? Коли хворому на плунок кажуть: "ти не можеш того їсти", то це значить, що він не може його покласти собі в рот і жувати? Адам і Єва могли б доторкнутися до Дерева Життя і їсти його плоди, але яка користь їм із того? Щоб такими оскверненими жити вічно? /Бут. 3, 22/. Вислав їх Бог із раю тому, що в царстві Бога, в царстві святости нічого не може перебурати сирене /Об'явлення 21, 27/.

Заувага дальша: "Про обітування Спасителя першим людям каже Передання, а не Святе Письмо, в якому ці обітування йдуть від часів Праотця Авраама /Буття 3, 14/ не дає таких підстав"... Дуже авторитетна ця заява. Краще було б назвати те "Передання". Буття 3, 15 /а не 14/ цілком дає таку підставу, хоч і прикроєно: "...і ворожнечу покладу між тобою і між женою, між насінням твоїм і між насінням її, і воно буде поразати тебе в голову, а ти будеш жалити його в п'яту" Хто те насіння? Не до змія, як тварини, тут мова, як це видно саме з того церковного передання, що входить до розкриття у Богослужбових книгах.

Ст. 41-42. Про призначення народом Ізраїльським Христа за Месію говорять Євангелисти /див.: Ів. 6, 14-15/. Також і про Пилата /Мф. 27, 24-26/. Може б шановний рецензент пояснити, навіщо саме Пилат велів бити Ісуса Христа, уже засудженого ним на смерть хрестну, адже ж закон того не дозволяв і сам Пилат не гнівався на Нього?

Не можна погодитися, що закон моральний так само необхідний, як і закон фізичний. Коли б так було, то не було б і подвигу в боротьбі з гріхом/? і святості... Заувага незрозуміла. Якщо ображеного тягне до помсти, а він віддає те на суд Божий, то це подвиг чи ні? Якщо кожне насильство вимагає відплати, і так вимагає, що люди тратять навіть людяність, щоб відплатити, то чи шукає людина рівноваги в тому? Це не значить, що люди ніби мають право помсти, але й насильники не мають права гнобити. Чому саме Бог буде судити кожного по ділах його?

Розумування про юридичність догмату, про викуплення тут не доречно. Не у католиків ми його беремо, а з науки Православної Церкви, яка міститься в Богослужбових книгах. Що значить: "Правда вічна?" Що значить "суд без милости тим, що не були милостиві?" Для чого сказано: "Якою мірою мірете, такою помірять і вам?"

Про вирівнювання соціальної неправди. Незрозуміло, що хоче шановний рецензент сказати цитатой: "Царство Боже не їжа та питво, але правда і мир, і радість у Святому Дусі /Рим. 14, 17/". Ця цитата говорить не на користь заперечень критика, бо коли говориться "правда і мир і радість", то що таке правда, як не вирівнювання кривди? Що таке мир, як не урівноваження? А радість у Дусі Святому — то наслідок перших двох і наближення через них до Бога, Джерела Радости. Правдиво, що одних страждань не досить, щоб сподобитися Царства Божого. Треба ще віри в Бога й відданості йому. Але що каже Авраам до багача в притчі про Багатого й Лазаря? "Згадай, Сину, що ти вже прийняв за життя свого добре своє, а Лазар так само — лихе; тепер він отут тілється, а ти мучишся" /Лук. 16, 25/. Знаємо, що не всім подобається учення про відплату...

Заувага рецензента до ст. 55. Про догмат сходження Духа Святого від Отця... Помилка лише в тому, що надруковано "затвердив", а треба було "потвердив" і заборонив... Великої похибки нема.

До ст. 60. "Апостоли встановили чини Богослужень". Така думка може повести до неправдивого розуміння історії Богослужень... Не думаємо. Там не сказано: "всіх" Богослужень, а що Апостоли встановили чини Богослужень, нема заперечень, тому доказ Літургії Св. Ап. Якова.

До ст. 65. Про встановлення таїнств... "бо ж не всі таїнства встановлені Господом"... Краще було б сказати, котре саме таїнство не Господом установлене? Хрещення, Миропомазання — це таїнство заповідане Богом ще в Старому Заповіті /Вихід 30, 31/. В Новому Заповіті Господь послав Духа Святого на Апостолів і навчив їх покладати руки на вірних для одержання ними Духа Святого... Євхаристія. Покаяння... Священство дане Апостолам. Шлюб — потверджений Христом. Оливеосвячення, як помазання, заповідане Апостолам, бо не від себе ж вони "мазали маслом хворих і ті опілялися" /Мр. 6, 13/.

До ст. 71. "Євхаристія збершається в храмах на престолах на Антіміносах... Можна й не в храмах"... В катехизисі сказано, як правило, а якщо бувають виключення з потреби, то на те є свої правила, яких нема потреби перераховувати в катехизисі.

До ст. 88. "Означення внутрішньої молитви без слів з погляду психологічного не може бути визнано правильним... треба було б сказати не "без слів", а "без виголошення слів". Думаємо, що заувага неслухна, бо катехизис не підручник з психології.

До ст. 120. Многобожство і віра в природу, як "всебога"... така ересь зветься "пантеїзмом". Далі, пояснюючи, що є релігія пантеїстичні і такі є філософії, шановний критик іронізує, що такої "ереси історія не занотувала". Ми тут говоримо не про філо-

софоклі системи, а про працославне Учення віри: Вояке учення, незгідно з ученням божественним, на мові Церкви є єресь.

До ст. 98. Про псалми Псалтиря. Критик каже, що у Матвія 26,30 не сказано, що Христос і Апостоли після Тайної вечері проспівали псалом. Так, не сказано, але знаючи, яке місце псалми займали у старозавітних Богослуженнях і яку повагу Христос мав до псалмів /Лук. 24,44/, а також і Апостоли /Діян. 1,16/, можна цілком припускати, що співали вони псалом. Заувага рецензента: "Той хто часто читає і співає перед Господом псалми Псалтиря має у Господа велику ласку... чи таке розумування не затемняє викладеної самим же автором попереду науки про правдиву молитву" /ст. 87-88/. Здається, критик звернув увагу і на абзац "Про молитву взагалі". Чому ж він думає, що молитися чужою молитвою "суперечить правдивій молитві". Так я його зрозумів. Треба увійти в ту молитву так, щоб вона стала твоєю...

До ст. 114. "Любов до Бога" до болю душі й серця"... Рецензент зауважує: щось надто окладне для розуміння учням, бо не для болю душі, а для радості, насолоди й блаженства християнин зміцнює в собі любов до Бога"... Якщо хтось мислить Бога, як якусь абстракцію, уявлення, то звичайно, він може говорити про Нього "без болю душі й серця" і коли хтось буде зноважати Бога, то він може заперечити, але "без болю душі й серця". Інше дивиться той, хто живе Богом. "Зневага тих, що Тебе зневажать, впала на Мене" /Рим. 15,3; Псал. 69,10/. Рани Тебе розпинаємося день і ніч... "Ревність до дому Твого мене з'їдає" /Пс. 69,10/. Хула на Бога - то гострий ніж у серце віруючому; тому вороги Божі, вороги Його. "Чи не зненавидів я тих, що Тебе, Господе, ненавидять? Вони вороги мені /Пс. 139,21-22/. "Сумує аж до задрости дух" /Як. 4,5/, до ревності ж любить Бога й християнин. Треба, щоб і учні так любили; того не треба ховати від них.

До ст. 120. Про розколи. Критик вказує "на поважні причини" для розколів у історії Церкви. До речі було б вказати, в якому саме розколі амбіція окремих осіб чи груп не відіграла поважної ролі? А тим більше в пізніших часах. Бо ж Христос не заповідав розколів, хоч і могли бувати деякі розбіжності в думках /1 Кор. 11,19/.

До ст. 127. Дата початку Филиппівки не є незнання автора, то помилка або недогляд друку. Могли розуміти не з 14, а від 14, як виключення 14.

До ст. 127. "Коли людина сита, вона помилує про земне, тілесне, мирське... В ситому стані трудно каятися. Краще каяться люди, коли вони не ситі. Каже Ап. "Хто страждає, той не грішить". Де це сказано? запитує критик. Така проповідь голодного, чи напівголодного існування чи не розходиться з раніше поданими думками автора про соціальну неправду в світі"... Дивовижний постулат! Можна милуватися, як можна біле зробити чорним. При чому тут соціальна неправда в світі? При чому тут голодне, чи напівголодне існування? Чому критик не навів далших слів катехизиса, якщо він безсторонньо підходить до справи? Хіба він не розуміє про що йде мова? Він добре знає, що мова йде про добровільний піст для Бога і, коли хоче, то саме про піст для заможніших. Далі сказано: "Коли ми наємно боремося з похотями тіла і приборкуємо Його постом для покаяння, то дух наш звільняється, мислі окупчуються і молитва наша стає чистішою й щирішою... Хто для Бога постить, то щиро молиться, каяться в гріхах і готовий до всякого доброго діла". Критик не знає, де написано: "Хто страждає, той не грішить". Ці слова дані нами як теза, а буквально так: "Хто тілом постраждав, той перестав грішити".

/1 Петра, 4,1/.

До ст. 128. "Не можемо погодитися з думкою, що піти в овіт до театру, значить зневажити святість дня, якого сам Бог освятив"... І тут оказано не так, як написано в катехизисі. Там сказано: "Що можна сказати про тих, які заміюць Церкви йдуть до театру, або на інші ігрища?... Вони ображають святість дня, якого сам Бог освятив... і цим прогнівають Бога". Зрозуміло, що можна йти і на розумні вистави, але не зранку, під час Богослужень. На все свій час. Ми говоримо до християн. Даремно критик над'явує Церкві негативне ставлення до розумних розваг чи й науки через театр і до мистецтва. То просто непорозуміння з боку критика, коли не більше.

Заувага рецензента: "Наведеним далеко не вичерпані цесі, помічені нами в катехизисі, неясності, оумнірні думки і неправильності"... Якщо з такою "правдивістю" освітлювати міоця в катехизисі, як вище наведено, то ми не оумніраємося, що мановний критик ще більше може знайти "помилки" та "неясності", які не гармонують з його поглядами.

Критик вважає, що у викладі науки віри бракує ознак, які б виразно підкреслювали, що це катехизис науки віри православної. На його думку, треба було б у відповідних місцях звертати увагу на головні відміни православія, католицтва і протестантиства. Але ми думаємо, що в катехизисах дається лише правдиве учення православія без полеміки з іншими християнськими віроученнями, хоч і торкаються тих віроучень іноді злегка. Тиме питаннями займається інша наука - порівняльне Богослов'є та апологетика. Хоч нічого не маємо проти того, щоб такі зауваги містили під риском і в катехизисі.

Що до особорности керування в Церкві, то цим займається інша наука "Канонічне право", а в катехизисі подається тільки канонічні права єпископів та інших нижчих духовних. /Хоч під риском в катехизисі можна було б і про адміністративний устрій коротко сказати, як додаток до 9-го члена Симбола віри/. Але це ще більше поширило б підручник. Було б добре, коли б мановний рецензент подав зразок такого додатку, бо "порада" річ гарна, але саме діло краще.

Що до цитації Св. Письма. Бажаання мановного рецензента олушні, щоб був лише один текст Св. Письма. Над тим працюємо, але покищо так є. Не легка то річ... Про "Мені любі друзі Твої, Боже". Взятю із слов'янського тексту, а разом і з грецького у Полля: "мені любі думки Твої, Боже". В катехизисі наведено як вираз єдності думок вірного з Богом, бо ж вірний друг Божий, а не невірний.

Рецензент зауважує: "Іноді автор додає до цитат Св. Письма те, чого нема, наприклад: Христос на хресті сказав так, щоб вороги не чули... в Євангеліста зовсім про це не говориться"... А хіба в катехизисі сказано, що у Євангеліста говориться? Заувага неолушна.

"Про помилковість дат біля цитат"... Автор не ставив мет по пам'яті, отже цитати були певні; в другій коректі помилки були виправлені, але друкарі з невідомих причин все ж таки допустилися помилок. Помилки не шкільчені там, де друкарі не знають мови. Митрополит Антоній друкував свого "Опита катехизиса" в кращих умовах, і все ж таки помилка було на три сторінки. Листок переліку помилок не вичерпав їх усіх, бо й та мала кількість надрукована з великим трудом. Отже від ненормальних умов не можна вимагати нормальної праці. Треба ті нормальні умови скласти...

Що до церковної термінології. На тичку критика, не мож-

на писати "Богознання", а треба писати "Богопізнання", бо, мовляв, знати Бога ми не можемо, тільки віруючи в нього, ми його пізнаємо... Але ж, як і сам критик каже, треба триматися тексту Св. Письма, а там сказано: "Життя ж вічне - це те, щоб пізнали Тебе, Єдиного Бога правдивого, Ісуса Христа, що послав Ти Його" /Ів. 17, 3/. Правдиво, що Бога в естві ми не можемо знати, але "те, що можна знати про Бога, явне для них /людей/, бо їм Бог об'явив" /Рим. 1, 19/.

Критик слушно каже, що "найкраще вживати слово "ТРОЇЧ-НІСТЬ", хоч цей термін і взято з російського"... Думаю, що колиб той термін був у катехизисі, то шановний критик зауважив би, що той термін "чужий". Але тішить уже те, що шановний критик вважає за краще вживати ті терміни, які відбивають суть змісту, не дуже вже зважаючи на походження, бо в Богословії можливі терміни і грецькі, і єврейські, і слов'янські.

Заувага рецензента: "Вживаючи "Особа" Св.Троїці, не потребуємо додавати "лице"... І тут не зовсім так. Термін "особа" в отосунку до Св.Троїці не зовсім вдалий. Особа - це "індивідуум", окреме життя, окреме життя. А чи так у Св. Трійдиній Троїці, де одне ество, одне життя? "Іпостась" у грецькій мові не означає окремого індивіда, теж і в слов'янській мові "лице" не мислиться як окрема персона, суб'єкт. Отже над означенням "Особа" в Св.Троїці треба ще подумати. З цих причин додано в катехизисі "лице", "іпостась".

Про "помістний" і "Пасху" цілком погоджуюся. Церковна термінологія мусить бути незалежною. В цьому напрямі вже розпочата робота при Богословській Академії. Що до деяких слів, які, на думку критика, порушують чистоту української мови. Мусимо сказати, що українська мова не є замкнене коло, де обходяться виключно власними словами. Нема на світі такої мови, яка б обходилася без чужих слів або й своїх, які будуються в міру необхідності, щоб відобразити той чи інший нюанс, а тим більше в богословії, де ті нюанси специфічні. Що до "вульгаризмів", то не бачимо підстав до зауваження, бо "плодитися" - це вислів Св.Письма /Ерем. 23, 3/. Не бачимо вульгаризму і в слові "милі якості", якщо кажемо "Бог ласкавий", то чому не можна сказати: "Бог милий або любий"?". Про "підліша" заувага неслухна, бо ж кажемо, напр."цей добріший за того розбійника", хоч і знаємо, що розбійник не добрий.

Про "стилістичні дефекти" критик має рацію. Поспівність не дала можливості їх уникнути.

Про назву авторів джерел... Не таємниця, що в наших умовах оригіналів тих джерел нема, за винятком небагатьох. Користуємося більше записами або списками на всякі випадки. Тому точно передати, як саме написано в тій чи іншій книжці, не завжди вдається; відзначається лише, що взято від такого автора. Що ж до "Камея віри" Митрополита Стеф.Яворського, що попав на рядок Митрополита Дмитрія Ростовського, то це просто недогляд.

Не думаю, нарешті, щоб шановний критик уважав автора за такого вже безграмотного, який пише: "Ловіт", "Езекіїль", "повторяння"... а тому не розумію, навіщо ту "провину" чіпляти авторів.

Про останній абзац критики. Шановний критик виправдує свій, "може суворий критичний огляд" "Поширеного Катехизиса" Архiepіскопа Михаїла поглядами на важливість катехизиса для молоді. Я не сказав би, "суворий", але не сказав би, що й здоровий, скоріш тенденційний. Якщо критик вважає, що "Преосвященний автор в доброму намірі і в доброму хотінню чимало потрудився і дав, віримо, все, що від нього залежало, і що він міг дати для заповнення прогалини в релігійно-шкільній освіті", то хіба за те його

треба мілати з грязюкою, обвинувачувати в "неправомисленні", якого насправді, як показано, нема; кидати тінь неучтва і т.ін.? А дже ж сам критик стверджує, що підручник має в собі не лише дефекти, і що критик далекий від такої думки? /ст. 65/.

Критик заявляє, що ним керувала добра інтенція на користь Церкви. Оцінімо ту інтенцію по критиці. Сам він пише про необхідність "заповнити прогалину в релігійній шкільній освіті". Чи ті тонкощі, на які іноді критик і слушно вказує, шкодять все-таки тому позитивному, що й він знаходить у катехизисі? Критик намагався найдуше знецінити ту книжку в очах громади вірних, виоставити її навіть шкідливою. Критик знає, що іншої подібного змісту книжки нема, а знищивши цю, учні й надалі залишаться без підручника, а віруюча людність без керівництва в релігії.

Добра, здорова критика ніколи так не робить. Вона, вказуючи дефекти, не замовчує доброго й завжди оглядається, щоб тому доброму не пошкодити. Шановний критик заховався за ініціалами. Не розумію, для чого. Йому ніяка небезпека не загрожує. Якщо є добра воля щось для добра Церкви й народу творити, то можна й з відкритим забором виступати, а то воно якось наче зза рогу напав, щоб не знав хто.

Якщо шановний критик вважає себе за сина Української Православної Церкви, то не слід йому було так "рекомендувати" свого єпископа, який до деякої міри є репрезентантом тієї Церкви перед народом.

Напад на Священний Синод недоречний. І він, Синод, робить все, що в його силах. На жаль, наші друкарні переважані "поезією" і щось ділове тяжко надрукувати.

Ми нічого не маємо проти здорової критики, навіть дуже дякуємо за неї, якщо вона окерована на удосконалення, а не на дискредитацію книжки. Однак й критикувати треба не зі свого влогоного погляду, а на підставі Св.Письма, та й то серед своїх, а не виносити те на вулицю.

Надрукована книжка "Поширений Катехизис" уже має ту позитивну сторону, що дає можливість бачити, чим її ще доповнити і як укласти.

До особи шановного критика нічого не маємо. Припускаємо, що ним керували добрі інтенції, але не слід забувати доброї нашої приказки: "Крути, та не перевертай",

Сподіваємося, що наш критик не тільки залишиться "критиком", але й сам дасть щось корисного для Церкви, бо в нас "один робить, а десять критикують". Краще було б навпаки.

А до Вас, вірні Української Православної Церкви, скажу:

Не зважайте на оті літературні тонкощі. Те все вирізняється в свій час. А Ви уважно вивчайте БОЖЕСТВЕНУ НАУКУ, яка по-дана вам із Св.Письма через катехизис. ТАМ НЕПРАВД НІМА.

-----шшшш-----

-----ШШ-----

-----шшшш-----

Ч...Всі тривкі держави та великі культури розвивались з розвитком релігії і падали з її упадком.

Бо крім релігії не-має іншої сили для поборення моральної і соціальної анархії, джерела якої лежать в примітивній, стихійній, релігійно неопанованій містицизмі, руйнівній своєю анархічністю всі культури і всі держави"...

В.Липинський - "Релігія і Церква в історії України", ст.26.

-----00-----

† Митрополит Олександр Іноземцев

*25.VIII.1888.

+9.II.1948.

Надвечір 9-го і ранком 10-го лютого ц.р. православну еміграцію Мюнхена і околиць, - українську, російську, білоруську, облетіла сумна вістка про наглу смерть Владики Олександра, Митрополита Поліського і Пінського. Вражіння вістки було серед українців тим сильніше, що напередодні, у неділю 8 лютого, було 25-ліття трагічної смерті учителя і духовного батьки Владики Олександра - Митрополита Варшавського Юрія, за спокій душі якого Владика Олександр відправив 8.II останню панахиду. 9-го ж і 10 лютого була 6-та річниця /1942 р./ висвячення Владиками Олександром і Полікарпом української ієрархії - Єпископів Ніканора і Ігоря.

Митрополитові Олександрові, з походження росіянинові /у світі Николай Іванович Іноземцев, нар. 25.8.1888 р./ з далекого Тобольська, в Сибіру, суджено було відіграти значну роль в історії Української Православної Церкви. У великій мірі сталося це завдяки тісному духовому зв'язку покійного з його учителем, ректором Петроградської Духовної Академії в часи студіювання в ній Николая Іноземцева, Владики Юрія Ярошевоського. Ще на студентській лаві приймає Николай Іноземцев чернечий постриг з іменем Олександра, а після скінчення Академії кандидатом богослов'я залишається в сані ієромонаха на службі при Академії на становищі помічника Інспектора Академії. Коли Єпископ Юрій призначений був в середині 1916 року на катедру Єпископа Минського і Туровського, тоді Архимандрит Олександр стає при ньому Минським єпархіяльним місіонером, бо справи місії і богословські дисципліни, зв'язані з місіонерством, особливо серед сектантів, були завжди предметом найбільшого зацікавлення архимандрита Олександра. З розвалом в революцію 1917 р. Російської імперії і еміграцією за кордон значної частини православної ієрархії і духовенства, емігрував р. 1920 і архієпископ Юрій, що р. 1919 керував Харківською єпархією, а також і архимандрит Олександр.

В липні 1921 р. архієпископ Юрій приїздить з Італії до Польщі і очолює тут Православну Церкву, спочатку як екзарх Російського Патріярха, а з січня 1922 р. як обласний митрополит. Митрополит Юрій, сам українець /син українського священика на Поділлі/ і вихованець Київської Духовної Академії, став, як відомо, на шлях незалежнення Православної Церкви в Польщі від Московського Патріярха, поділяючи в цьому відношенні цілком погляди Польського уряду, що в церковній залежності своїх православних горожан від Москви вбачав небезпеку для Польської держави. Довкола питання автокефалії Православної Церкви в Польщі очинилась в р.р. 1921-23 велика боротьба, підсичувана і з Москви /однаково церковними сферами і большевицькою владою/, і зза кордону /російською еміграцією на чолі з російською ієрархією/. Російський елемент в самій Польщі, хоть чисельно зовсім малий, робив заколот у Церкві, противлячись замірам митрополита Юрія і архієпископа Діонісія відокремитись від патріярха Тихона. Інші члени єпископату Православної Церкви в Польщі, як архієпископ Єлевтерій, єпископ Пантелеймон, Володимир, Сергій теж ішли проти

митрополита. Виникла тоді потреба змін в складі православної ієрархії в Польщі. Архієпископ Єлевтерій, єп. Володимир і єп. Сергій — видалені були з Польщі, а єп. Пантелеймон пішов до мисії і оселився в Дерманському монастирі. І тоді митрополит Юрій, з метою заміщення єпископських катедр, першим покликав свого учня архимандрита Олександра, який і був висвячений ним і архієпископом Діонісієм в Почаєві 4 червня 1922 р. на єпископа Люблинського, скоро однак зайнявши потім катедру Поліську по звільненні її єпископом Пантелеймоном.

Єпископ Олександр став твердо на сторону свого учителя. Боротьба проти автокефалії Православної Церкви в Польщі привела, як відомо, до страшного факту вбивства митрополита Юрія 8.ІІ.1923 р. прихильником і, як припускали, агентом російських чорносотенних кіл за границею, архимандритом Омаратом /Павло Латишенко/, забороненим перед тим в священнослуженні.

Владика Олександр залишився вірним поглядам митрополита Юрія на канонічний устрій Православної Церкви в Польщі. Ієрархія її, очолена після смерті митрополита Юрія митрополитом Діонісієм, щоб увільнитися від залежності від Москви, тимчасово піддалась під юрисдикцію Царгородського патріарха, якому підлягала Православна Церква в давній Польщі /до 1686 р./, а Царгородська Патріархія Томосом /законом/ від 13 листопада 1924 р., признаним потім і іншими Православними Церквами /крім, очевидно, російської/, благословила автокефальне існування Православної Церкви в Польщі.

В час боротьби російських елементів проти унезалебнення Православної Церкви в Польщі від Москви православні українці в Польщі майже не брали участі в тій боротьбі, бо національно-церковна свідомість мас стояла тоді на низькому рівні, а поодинокі діячі розцінювали факти церковного життя не з погляду користі їх для національно-духовного життя українського народу, а з погляду чисто політичного, в основі якого була тоді теза: раз польський уряд того хоче, ми мусимо бути проти. Інші знов "засадничо" дивилися, що тільки на соборі треба вирішувати, узаляжнюватися Церковно, чи ні, від Московської Патріархії.

І тільки згодом, коли посилювся і розвивувався український церковно-православний рух в Польщі /від 1927 р./, оцінено було українськими церковними діячами значіння Томосу від 13 листопада 1924 р., що ним признано було Вселенською Патріархією акт 1686 р. підпорядкування Української Церкви /Київської митрополії/ Москві неканонічним та дано можливість боротися за відмосковлення Православної Автокефальної Церкви в Польщі, бо по складу своєму та Церква була на 70% українською, на 28-29% білоруською.

Процес розмосковлення Церкви в Польщі не був і не міг бути легким, і то не тільки з огляду на ряд зовнішніх, історичних і сучасних причин, а й з огляду на внутрішні причини в житті самої Церкви. Докладно про це не можемо говорити в некролозі пам'яті спочилого митрополита Олександра /бо це ширша історична тема/, але цю тезу підкреслюємо, з огляду на поверховість різного роду писань в справах і питаннях Православної Церкви на сторінках української преси на еміграції.

Нам і досі соромно за статті якогось Федора Одрача в "Часі" /в літі минулого 1947 року/, в яких цей мало овідучий в історії Церкви і в церковних справах добродій вважав за потрібне "лягнути" митрополита Олександра на чужині як раз з погляду "патріотично-українського", після усього того, що владика Олександр для української Церковної справи зробив. Що в тому самому "Часі" /ч. 8-1948 р./ в некролозі, присвяченім Митрополитові

Олександр, тепер написано про "світлий образ покійного, його прекрасне добре серце, шляхетні справи і велику прихильність до нашого народу та його Церкви" — це не направить вже кривди, спричиненої "Часом" митрополитові за життя.

Що український церковний рух зовсім слабо був представлений на Поліссі за Польщі, в тому не вина митрополита Олександра чи його Поліської консисторії. Волинська Духовна Консисторія в своїй часі напевно сильніше протидіяла українському церковному рухові, а кінчилося на Волині цілковитою українізацією в рр. 1934-36 самої консисторії. І однак, коли р. 1933 стало актуальним питання про заміщення Волинської архиєрейської катедри окремим єпископом /до того митрополит Діонісій мав дві катедри — Варшавсько-Холмську і Волинську/, а на кандидатуру владика Полікарпа єпископа-вікарія Луцького, Польський уряд не погоджувався, посеред українських церковних і громадських діячів поважно обговорювалася кандидатура на Волинь владика Поліського, в якому бачили доброго адміністратора і людину широких поглядів на національне питання в Церкві та стійку і тверду в здійсненні намічених планів.

І якщо на Волинську катедру прийшов тоді архієпископ Гриненський Олексій, то сталося це з тих же мотивів пошукування обов'язково українця на українську катедру, хоч історія нашої Церкви свідчить нам про такі факти, як діяльність в ній найвищачнішого митрополита Петра Могили, родом молдаванина, і згода на підпорядкування Московському Патріярхові та призначення від нього митрополитом Київським Гedeона Четвертинського, єпископа Луцького, родом українця /1685 р./.

Дещо подібне повторилося й тепер. Архієпископ Поліський Олександр в напруженій атмосфері в митрополитальних сферах у Варшаві, яка утворилася після призначення на Волинську катедру архієпископа Олексія, підтримував в українських питаннях останнього на засіданнях Св. Синоду. Коли впала Польща /р. 1939 — вересень/ і окупували Західню Україну і Білорусь, архієпископ Олександр, не вважаючи на кількаразові виклики Московської Патріярхії, до Москви не поїхав, за що й почислений був Москвою за штат. Архієпископ Олексій до Москви поїхав, покаянну декларацію у попередньому визнанні ним автокефалії Православної Церкви в Польщі оклав місцеблюстителя Московського Патріяршого престолу митроп. Сергію і цілком визнав над собою, як колись і Гedeон Четвертинський, юрисдикцію церковну Москви.

Невдовзі до початку німецько-советської війни /22.6.1941/ на катедру Пінську, відібрану від владика Олександра, призначено було Московю еп. Веніяміна. Але не встиг цей останній з'явитися в Пінську і відібрати катедру від свого добродія /Веніамин Невіцький був колись дяком у архієпископа Олександра/. З увільненням Західньої України і Білорусі від большевицької влади, падає тут й накинута в часах большевицької окупації московська церковна зверхність. Архієпископ Олександр, що і в час окупації залишався вірним ідеям свого учителя митрополита Юрія і не пішов під Москву, обіймає тепер знову свою Полісько-Пінську катедру, відновлюючи перерваний в минулому зв'язок зі своїм Кіріярхом митрополитом Діонісієм.

В той же час архієпископ Олексій не повертає до свого Кіріярха, а залишається вже добровільно, під час німецької окупації України, під московською церковною зверхністю, очоливши таких же самих відступників від свого Кіріярха і прихильників Москви, як єпископи Антоній і Симон та нововисвячені Московською Патріярхією в 1940-41 р. еп. еп. Дамаскин, Пантелеймон, Веніамин. Щоб не допустити впливів старшого по хиротонії архієпископа Олександра

ра, архієпископ Олексій не запрошує його навіть на свої собори єпископів в Почаєві, бо, мовляв, він не може бути чинним, як почислений за штат Московською Патріархією. До речі, до цієї ж Московської групи єпископів на Західній Україні в ті часи пристає ~~уважний~~ ієрарх архієпископ Іларіон /Огієнко/ в Холмі, якого та група вибрала було на катедру архієпископа Київського і Переяславського, а він той їхній вибір з подякою прийняв і ту групу підтримував.

Отже в такій ситуації Українська Православна Церква мала єдиного єпископа-українця владика Полікарпа, Архієпископа Луцького і Ковельського /титул, наданий йому Митрополитом Діонісієм після увільнення Західної України від большевиків/. Правда, з ним було усе свідоме українське православне громадянство і таке ж духовенство. Але звільнявані від безбожної влади далішні терени України потребували для організації Української Церкви українських ієрархів, коли архієп. Олексій, прийнявши вже сан митрополита, розоплав по Україні своїх єпископів росіян або москвофілів. І в цій тяжкій ситуації, що нагадувала часи 1919-21 р.р. в церковному житті України, українському народові подали руку допомоги митрополит Діонісій і архієпископ Олександр, перший своїм благословенням на висшчу ієрархію для українців, даним архієпископам Олександрові і Полікарпові, другий - своєю згодою прийняти участь в канонічній хиротонії єпископів, для чого, як відомо, потрібно по правилах Православної Церкви - не менше двох єпископів, і взагалі своїм беззастереження прихильним відношенням до ідеї відродження Національної Української Православної Церкви.

Архієпископ Олександр очолив, як старший по хиротонії, Пінський собор єпископів, що відбувся по вивязті ним і владиком Полікарпом єпископів українців Ніканора і Ігоря, а одним з постанов цього собору було прийняття, на підставі 52 прав. Св. Апостолів, в суцшому сані священників, висвячених українською ієрархією 1921р.

Заслуга архієпископа Олександра, що нею направлена була кривда, заподіяна українському народові р. 1921 митрополитом Михаїлом Єрмаковим і взагалі російською ієрархією, знайшла оцінку в Українській Православній Церкві, ієрархія якої просила архієпископа Олександра прийняти від Собору єпископів титул митрополита, що й було здійснено урочистим актом в Луцькому катедральному соборі 4 жовтня 1942р. Тоді ж митрополит Олександр взяв найближчу участь в обмірковуванні питання, як припинити поділ Православної Церкви на Україні на Автокефальну та Автономну. Він очолив Комісію для вирішення цього питання, в наслідок пропозиції якої делеговано було єпископатом УАПЦеркви до митрополита Олексія владик Ніканора і Мстислава, що й склали було в Почаєві акт поєднання Церков 8 жовтня 1921р.; згідно з цим актом, митрополит Олександр, як старший по хиротонії єпископ, мав скликати першу сесію Св. Синоду в складі представників від ієрархії обох Церков. Добра воля українського єпископату зустріла спротив німецької влади на Україні і частини єпископів Автономної Церкви; з тих причин до поєднання не дійшло. Митрополит Діонісій і після того в листах до митрополита Олексія кликав його "увійти негайно в повний контакт з владиками митрополитами Олександром і Полікарпом і творити церковне життя на моральних і канонічних засадах, але митрополит Олексій не мав відваги, а можливо й хотіння, залишитися на ґрунті підписаного ним акту поєднання від 8 жовтня 1942 р.

Коли митрополит Олександр одночасно з іншими ієрархами Православної Церкви зі Сходу опинився на еміграції, його опіткала доля осамітнення в церковно-православному житті, що з жалем, але об-

але об'єктивно треба сконстатувати. Він вважав себе по-старому в канонічній юрисдикції митрополита Діонісія, від якого ієрархія УАПЦеркви фактично відокремилась ще в часі перебування її в першій половині 1944 р. у Варшаві, коли на Соборі єпископів УАПЦеркви обрано було Головою Собору владика Полікарпа. Не будучи на еміграції в складі ієрархії УАПЦеркви, митрополит Олександр не увійшов і до складу ієрархії Російської зарубешної Церкви. Більше того, та ієрархія /митр. Серафім/ спочатку не допускала його і до служби в храмах, що були в її посіданні, як це мало місце в Марієнбаді. А таке відношення викликане було як раз тими мотивами, що владика Олександр замішаний, мовляв, у зв'язку з "українськими самосвятами". Потім таке "обвинувачування" відпало. Але коли митрополит Олександр 19 січня 1947 р. відправив Службу Божу, а потім Богоявленське Освячення води на Йордані для двох великих українських парафій таборів Шляйсгайм і Фрайман під Мюнхеном, де були тисячі народу, Архиєрейський Синор Російської Зарубешної Церкви вважав чомусь себе покликаним втрутитися в цю справу і надіслав митрополитові Олександрові свою постанову від 26 березня 1947 р. про припинення з ним молитовного єднання, раз він молиться з духовенством УАПЦеркви. Треба тут зазначити, що сослужили владикі Олександрові в Шляйсгаймі священники, які всі належали під час другої світової війни до Православної Автокефальної Церкви в Польщі.

Не належачи формально до УАПЦеркви, владика Олександр завжди живо цікавився її життям на еміграції, ніколи не відмовляв в уділенні своїх порад у складних питаннях її життя, а на запрошення її єпископату в час Собору в Мюнхені 12-15 травня 1947 р. прибув на Собор, щоб взяти участь в обговоренні питання про церковне поєднання УАПЦеркви в Європі з Українськими Православними Церквами в Америці і Канаді.

Доля УАПЦеркви та її міжцерковне положення в Православному світі близько лежали на серці покійного Владика.

Заслужовує бути відміченим і той факт, як владика Олександр поставився до намагань де-кого, між іншим і з духовенства, утворити в Німеччині на еміграції Польську Православну Церкву. Не був Владика прихильником урядового "польського православ'я" і в б. Польщі, де центром цього напрямку було Гродно і єпископ Гродненський Сава /тепер в Англії/. Нам відомо, що до митрополита Олександра в Мюнхені звернулося на письмі кількох з духовенства, які просили його, аби піднявся організації Польської Православної Церкви, до якої б належали на еміграції православні з б. Польщі. Владика Олександр подивився на цю справу, як на розкладову акцію найперше в лоні УАПЦеркви, оскільки православних з б. Польщі найбільше є українців, приналежних до УАПЦеркви. Тому Владика не погодився на пляни організувати Синод Польської Православної Церкви на еміграції. Польське духовенство його частиною було в УАПЦеркві, частиною перейшло до Російської Зарубешної Церкви, кількох залишилось при ньому, маючи молитовне єднання з УАПЦерквою.

При сумній вістці про несподівану смерть митрополита Олександра не виникало посеред українців сумніву, що ховати спочилого Владика мають українські єпископи, найперше духовні сини його — архієпископ Ніканор та Ігор. Але ж в день виносу тіла покійного /10.П/ стало відомим, що і літургію і похорон 12.П відправлять російські ієрархи, які поставили вимогу, щоб єпископи і духовенство УАПЦеркви не відправляли літургії заупокойної в церкві митрополита навіть напередодні, в середу 11.П. Ця вістка глибоко схвилювала українське громадянство, а особливо, коли довідались, що Синод Російської Церкви тепер, по смерті Владика

Олександра, анулював і свою постанову про припинення з ним молитовного єднання. Очевидно, що не про віддання останньої пошани спочилому митрополитові думав Синод Російської Зарубіжної Церкви, що за життя його не хотів з ним молитися, а про те, щоб не допустити ієрархію УАПЦеркви відправити Божественну Літургію і похорон Святителя, благодатність і канонічність Єпископства якого стоять і в очах росіян понад всякий оумнів. Над труною Владики Поліського мала по суті бути переведена чергова політична гра з боку російської ієрархії. Згодом виявиться, без сумніву, чия рука в цій справі керувала.

Голова Архиєрейського Синоду Російської Зарубіжної Церкви, митрополит Анастасій, до якого звернулася українська делегація та вияснила моральне право і обов'язок УАПЦеркви поховати покійного її Добродія Митрополита Олександра, зрозумів блудний і нехристиянський крок свого Синоду; скоро після навіщення його делегацією приїхав до Церкви покійного митрополита, сам відправив панахиду над гробом з тілом спочилого і заявив, що вони уступаються, не маючи молитовного єднання з УАПЦерквою, ієрархії якої і предоставляють церковні служби, зв'язані з похороном Владики Олександра.

Похорон 12 лютого відбувся величаво. Божественну Літургію відправив архієпископ Ніканор з численим духовенством, а в оденні і проводах в останню путь на цвинтар "Вальдфрідгоф" в Мюнхені взяли участь архієпископи Ніканор, Ігор, Михаїл, Генадій і єпископ Володимир. Відправи відбулися по чину ієрейського похорону, сумно-величаво, - від год. 8 рано до 5 вечора; жалібна процесія, в якій труну з тілом спочилого несли священики, розтяглась понад кілометр, при співі двох хорів, один опівав в українській мові, другий - в церковно-слов'янській. За літургією і в час похорону та над свіжою могилою промовляли архієпископ Ніканор, Ігор, Михаїл, протопресвітер П.Калинович, ігумен Юрій /товариш покійного по Петербургск.Духовн.Академії/, проф. І.Вла-совський, генерал П.Шандрук, п. Гикавий, представник від Білоруської громади і інші. В промовах виступив яскраво світлий образ покійного Владики Олександра, як Архипастиря з глибоким християнським світоглядом, далекого від яких-будь почувань шовіністичного характеру, з високо інтелігентною душею; зокрема ж освітлена була роль спочилого Владики в історії відродження Української Православної Церкви.

В особі митрополита Олександра Українська Православна Церква зазнала великої невіджалуваної втрати, бо на його не тільки ідейну співпрацю, яка до останніх його днів мала місце, а й на ближчу участь в ієрархічному проводі і керуванні життям Церкви в складі Єпископату УАПЦеркви українці покладали великі надії.

Нехай Господь в оселях своїх праведників упокоїть душу спочилого на чужині непривітній Владики Митрополита Олександра.

Рецензія

Проф. Василь Дубровський - "УКРАЇНА І КРИМ В ІСТОРИЧНИХ ВЗАЄМИНАХ". 3. праця Українського Морського Інституту. Женева. 1946 р. стор. 44.

Заголовок книжки не зовсім відповідає її змісту. Сподіваємося, знайти історичну студію, а тут перегляд того, що потрібне для такої студії. Зміст її такий: 1. Загальний історично-географічний огляд, 2. Найважливіші моменти історичних зустрічей України і Криму, 3. Під владою російської імперії, 4. Революція в Криму, 5. Джерела до дослідження, 6. Наукове розроблення історії татарського Криму, 7. Примітки.

Справа, яку автор актуалізує цією книжкою, дуже начасі. Пора нашим історикам почати точні дослідження історії кримських татар та використати для цього багаті запаси досі майже не зачеплених матеріалів у мовах татарській та турецькій та частинно використаних у російській. Уже виявилось, що в турецьких архівних матеріалах є дуже важні, досі неznані факти для нашої історії козацької доби. Мало в нас істориків, що знають ці мови, тому перед нами великі обов'язки: якнайбільше уваги присвятити опрацюванню того матеріалу та зробити його хоч частинно доступним для тих, хто цих мов не знає. Коли недавно праця кількох наших вчених у шведських та французьких архівах дала нам багато цінних доповнень, а то й ревелаций для доби Мазепи й Орликової еміграції, то куди більше повинен дати нам дослід слабо розглянутих досі документів і матеріалів Криму та Туреччини. Були ж ці держави нашими сусідами та брали довгими століттями активну участь у нашій історичній долі.

Книжка проф. Дубровського це важливий крок уперед в цій справі. Зосереджена на справах кримських татар, подає вона огляд і оцінку матеріалів, що торкаються їх історії, головню в мовах татарській, турецькій і російській. Шан. Автор довше зупиняється над рештками архіву татарських ханів, що зберігається тепер у Ленінградській Публичній Бібліотеці і над важливими збірками документів архіву російського міністерства закордонних справ, що стосуються зв'язків Московщини з ханами впродовж більше, як трьох століть. Далі подає список і оцінку творів давніших турецьких істориків, що писали про татар. Також відмічає, що з джерельних матеріалів до історії кримських татар досі видано, зокрема що перекладено на російську мову. Вкінці автор наводить твори важніших мемуаристів і мандрівників по Криму різних часів народів. В окремому розділі зупиняється Шан. Автор над дотеперішніми науковими роботами з історії татарського Криму. Тут поданий список праць у різних мовах, праць давніх і теперішніх, з більшою і меншою науковою вартістю в супроводі цінних Авторових завваг.

В другому розділі книги займається Шан. Автор історичними взаєминами України і Криму. З деякими його твердженнями в цьому розділі не можна погодитися. Козацько-татарська війна була, на його думку, боротьбою сателітів Польщі й Туреччини за панування над українськими степами. Одначе в добі найлютіших татарських нападів Польща не панувала ще над східньою Україною. Ці напади тривали вже 90 років, заки східня Україна перейшла під її владу. Польща застала вже запорожців за їх заняттям - війною з татарами. Правда, Польща мала й перед 1569 роком великі впливи в литовській державі, одначе не мала влади над нашими землями.

Шан. Автор не доцінює розмірів тієї руїни, яку зродили в Україні татари, тому вважає козацько-татарську війну взаємним грабунком. Адже в висліді тих нападів Київ став напочатку 16 віку грабничною твердиною. На південь від лінії Київ-Винниця-Кам'янець була пустеля. Край на північ від тієї лінії був більше зруйнований, ніж Німеччина в 30-ти літній війні. Хіба на тлі такої дійсності можна прирівнювати ролю запорожців із татарською або з німецьким рабріттерством? Тільки війна запорожців з татарами змінила згодом ситуацію й захистила наш нарід від винищення. Татарські напади стали не такі інтенсивні й безкарні. Під кінець 16 віку бачимо колонізацію в південній Україні за спиною запорожців; згодом досягла вона смуги Чигрина і запорізьку степів.

Запорожці не мали сили знищити татар, хоча з такими планами носився ще Байда Вишневецький. Вони вели зтяжну війну, тому й тактика мусіла бути відповідна до наявних умовин боротьби. Цю війну мусимо розцінювати беручи на увагу стан, в якому Україна опинилася та висліди, а не тактику.

Очевидно, була співпраця козаків із татарами, але не зразу. Коли запанувала в східній Україні Польща і її громадський лад почав усе більше дошкулити нашому народові, а напади трохи приборканих татар перестали бути такі часті й загрозливі, змінилися поволі взаємини козаків з татарами. Стала можлива в 17 віці їх співпраця та взаємна військова допомога.

Шан. Автор вважає, що культурні впливи татар і турків на наш нарід були дуже великими. Ці справи, ясна річ, треба ще докладно дослідити. Знаємо про жваві торговельні взаємини, про запозичення низки олів у татар та про сильний татарський вплив на військово-адміністративний лад Запоріжжя. Одначе слід зауважити, що якби татарсько-турецькі впливи культурні на наш народ були справді великі, то вони зразу ж кидалися би ввічі; ми не мусіли б аж тепер за ними шукати. Адже наше культурне життя в 16, а зокрема в 17 віці доволі нам знає. Нам важно підняти всебічно життя татар не з уваги на їх згодні культурні впливи на нас, бо їх культура була незначима, рівняючи з нашою, або тих країн, звідкіля ми її черпали, коли опинилися в неволі. Нам важно пізнати докладно минуле сусіда, що кілька століть впливав сильно, а інколи й вирішальне на нашу історичну долю.

Державно-військовий устрій гетьманської держави, до чого покликається Шан. Автор, як на доказ панівних татарсько-турецьких впливів у тодішній Україні – введено на запорізький зразок разом з назвами, бо він був у тодішніх умовах невпинних воєн найдоцільніший і добре випробуваний.

Важно погодитися з дальшими твердженнями Шан. Автора, що тодішня Україна була статаризована, що татарський вплив формував наше життя та що "Московщина, пішовши на німецьку виучку і зв'язавшись економічно з західною Європою, перемогла статаризовану Україну." Знаємо, що Московщина перемогла, бо була засильна супроти винищеної татарами і довгі віки залежної України, зокрема супроти її невеликої частини – Гетьманщини; засильна політично і числом населення, а від часу, коли Московщина завойовала Сибір та організувала там як слід збір данини – також засильна економічно. Україна помагала в 17 і 18 віках європеїзувати статаризовану Московщину, а не навпаки!

Шан. Автор згадує в одному місці своєї книжки, що теперішні наддніпрські істрики виявляють чимале зацікавлення історією Кримських татар, одначе не цікавляться їх сучасністю. Так воно й повинно бути, бо теперішні татари не мають для нас ані найменшої частини того значення, що мають їх предки з литовської та козацької доби. Докладний аналіз їх історії, політичної, економічної і соціальної дасть нам змогу краще розуміти дві важливі доби нашої іс-

торії. Натомість теперішні кримські татари, це малий відламок не- великого тепер народу, незначний з кожного погляду. Та ще й висе- лені вони тепер із Криму! Чи вернуться вони, коли і скільки їх вер- неться туди - невідомо.

Значення Криму для України в 19 - 20 віці не зменшилося. Зате зовсім змаліло значення татар, що заселяли Крим рівно 700 років /від 1240-вих до 1940-вих р.р./

Не погоджуючись з деякими твердженнями Шан. Автора, ще раз підкреслюю, що вона дуже цінна, бо актуалізує й об'єднує одне з чергових великих завдань нашого історичного досліджу.

Вражають у тексті деякі російські слова: верховенство, мур- зачество, близнеці, то що. При евентуальному новому виданні слід на цю сторінку звернути увагу.

М. Заклинський

ІВАН САГАЙДА - "ВЕЛИКІ ПИТАННЯ". 1947. На чужині.

Це дуже потрібна і корисна книжка. Найсильніше її місце - популярний виклад. Він робить її приступною кожному, навіть мало освіченому читачеві. Проблеми, які трактує вона - дуже поважні. Маємо тут широкорозгорнений виклад думок про стан, в якому пе- ребуває світ після того, як скінчилася II-а світова війна і на кін міжнародного і політичного життя виступила така потужна, але й потворна сила, як більшовизм. Спроба накреслити шляхи май- бутнього переустрою, як завалиться чи буде повалений більшовизм. і проект побудови української державності з детальною програ- мою: хто, як, якими шляхами міг би упорядкувати наше життя на на- шій батьківщині.

Найсильнішою і найцікавішою частиною цієї книги є безпе- речно та, де змальовується сучасний устрій СРСР і підкреслюєть- ся найхарактерніші риси його. Видно, що автор сам прожив усі літа під прапором більшовизму і пильно вдивлявся та вивчав усе, що йо- го оточувало.

Аналізуючи сили, які рухають і дають життя потворі XX ві- ку - більшовизмові - автор місцями влучно підкреслює, хто ті, на кому тримається "рай земний"...

Наприклад: "...Советською державою керують не робітники і селяни, а советські партійні урядовці. Ці урядовці, що правда /і це єдина правда/ вийшли і навіть спеціально добрані, зі мізер- ними винятками, з робітників і селян. Але ці урядовці своєю спе- цифічною працею, своїм соціальним положенням, своїми інтересами соціальними і своїм світовідчуванням /як казав Маркс, своєю сві- домістю, що визначається буттям/ зовсім не є вже ні робітника- ми, ні селянами; мало того, більше за все на світі вони бояться знов стати робітниками і селянами. Вони є особливою кастою, яка в цілому світі зветься бюрократією. Советська бюрократія своєю психікою даже гірша за порядну бюрократію порядних держав. Штучно і нашвидку виведена з низів суспільства, советська бюро- кратія, як ніяка інша в світі, мусить чіплятися за своє упривіле- юване становище і більш ніж будь-яка інша в світі здатна на найменший помах диригентської палички диктатора негайно міняти гасла, віру, власне ті речі, яких вона не мала і не має, бо це є найбезідейніша, найбезпринциповіша в світі юрба блюдолизів, дойно вчора запрошена до покоїв і посад просто від гною і від бруду".

Ця характеристика советської бюрократії просто блискуча! Вона проситься на сторінки підручників, читанок, хрестоматій - так у ній все правдиво, яскраво і повчально.

Говорячи про паперові права робітників і селян у цій дер- жаві найгіршого капіталізму, наводячи слова з відомої советської пісеньки: "Человек проходит как хозяин необ- ятной родины своей", - автор каже:

"...Треба багато фантазії, щоб уявити себе хазяїном на фабриці тому, хто є на ній лише робітником і не має права втручатися в керівництво фабрикою, хто має від фабрики не прибуток, а заробітню платню /ним не визначену/ за виконання норми /ним не визначеної/"...

А далі:

"Ясно, що колгоспник працює в колгоспі з такою охотою, як і віл. То б то його треба "виганяти" на роботу і підганяти на роботу. А що советський колгоспник взагалі має розум людини, а не вола, то совєтська держава намагається промовити до його патріотичних почуттів, до його "соціалістичної свідомості" та піддати йому охоти до підневільної праці системою премій і нагород за ударну чи стахановську працю та системою кар, що накладаються в виховному пляні"...

Ці і подібні місця вказують на прекрасне знання автором совєтської дійсності, і вони в книзі є найсильнішими...

В другій частині, що пробує накреслити шляхи майбутнього - менше переконливості і обгрунтованості. Говориться про засади власності, про трудові акції, про колективне і індивідуальне господарство майбутнього, але все це дуже скидається на утопічний соціалізм Овена і Сен-Симона і навряд чи в реальному житті здійснилося б. Але добре, що є шукання думки.

Автор відкидає поділ суспільства майбутнього на класи і вводить поняття станів; поділ, що в основному не розходить з науково обгрунтованим у В. Липинського /див. система "класократії"/.

Третя частина книги це проект основ Української Державности, цюль на зразок проекту майбутньої конституції майбутньої Української Держави. Ці "Основи" є дуже цікаві і варті уваги. В системі запропонованих для прийняття в майбутній Українській Державі - вони дали б багато вартісного і життєвого.

Книжка написана з позицій української державности. Питання ставить поважно. Відсутня партійницька вузькоглядність. Можна радити кожному українцеві прочитати її. Вона не є науковим вкладом в нашу політично-ідеологічну літературу, але вона є серйозним публіцистичним твором, що допомагає вивітрювати з людських голів отаманію, гуляйпільля - і настановляє на розуміння, що міцна стала традиційна Держава з ГОЛОВОЮ Держави, військом і адміністрацією врятує нас від загибелі.-

В.К.

В. ДОМОНТОВИЧ, "ДОКТОР СЕРАФІКУС", Накладом В-ва "Українська Трибуна", Мюнхен, 1947.

Цікаві думки викликає цей твір: що було б, якби в році 1918 Українська Держава втрималась? Якби проіснувала до сьогодні? Минаючи політичний і господарський розвій, пробуємо уявити, якою була б наша література, яких вона досягла б обріїв і які книги українського красенного письменства лежали б сьогодні на полицях не тільки нашого, а й взагалі світового письменства? Ясно одне: між тими книгами безперечно була б і повість про доктора Серафікуса.

Як довідуємось зі вступної замітки автора, цей твір написав в 1928-29 роках, тоб-то тоді, як по суті в Україні не було совєтської влади, коли панував т.з. НЕП і життя йшло своїми, природою і людьми керованими, шляхами. Наслідком того життя був "Серафікус" Домонтовича, явище цікаве з формального боку і по суті.

З формальної сторони - повість про Серафікуса є велике досягнення новореалістичного напрямку, тієї літератури, що сплинула на Коцюбинському, Стефаникові, Васильченкові, бо далі пішли роки божевільного захоплення червоним кольором, "косоворотками", і "ізмами". А по суті - "Серафікус" твір, де є конкретна тема, роз-

в"язується конкретними мистецькими і ідейними засобами, де є проблема, логіка, де є, нарешті, предметна основа для дискусії.

"Серафікус" пролежав невиданим 20 літ, але не можна сказати, що він застарів. /Попередження деяким нашим "письменникам-нваторам": хай подумают, що з їхніми творами буде через 20 літ! /

Таємниця живучості твору та сама, що й усіх творів, що повстали з живого життя: вони дзеркало певної доби, характерів, колізій.

Ще вражає в творі надзвичайна опрацьованість тексту, що нагадує класиків "доброго старого часу". Нічого зайвого, вигаданого, претензійного. Добре знання доби і предмету. І коли згадується в творі, наприклад, "архів класичної старовини" чи Фрезерове "тлумачення "Казки про двох братів", то видно, що вони є органічною складовою частиною тканини твору, а не вставлені для більшої "чистоти" власне самого автора. /Доводиться про це згадувати, бо по-велосю у наших "європеїзаторів" чіпляти "шарлатні" латки і згадувати Гойя навіть на воротах Сомме Касерне! /

Є в творі ще історична правда: так, коли автор описує літо в Києві 1918 року, то байдуже, що над входом до "Дворянського Собранія" висіло "дзвінке і широке, як крок караула" слово в німецькій мові "КОММАНДАНТУР", але в місті були: "білий хліб, ясність і спокій, звичайний усталений лад, сонце, пляж, Курбасів "Молодий Театр"...

Але як минуло те літо, то прийшли голодні роки, і: "...місто вмирало. Брук вулиць заріс травой, трамвай перестав ходити, крамниці стояли з вибитим силком вікон, з вітринами, забитими дошками". Це був 1919 рік і далші літа - все згідне з історичною правдою!

Можна сперечатися про героя чи власне навіть двох героїв цього твору, можна заперечувати їх типовість, можна знайти багато плям на сонці премудрої лисини Серафікуса, але само виконання твору - бездоганне! Автор володіє словом. Воно у нього не недолюбувате, не звихнене, не схоже на гоголівського Собакевича. Воно чисте, прозоре, шліфоване, філігранне!

Наша ВУАН чи інститут Шевченка мусіли б сконструювати щось на зразок мистецького ареопагу, щоб видавати присуди видатним творам справжнього письменницького пера і серця. Таким, як, хоча б, вищезгадана книжка про доктора Серафікуса.

Обсерватор.

